

Kervinen Anu

”Jos ois niinku paremmalla rahapohjalla, niin tulis insinööri ja vaikka mitä.”

Lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneiden nuorten aikuisten toimijuuden rakentuminen sosioekonomisessa viitekehyksessä

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO

Filosofinen tiedekunta

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma

Helmikuu 2020

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO

Tiedekunta Filosofinen tiedekunta		Osasto Kasvatustieteen ja psykologian osasto		
Tekijä Anu Kervinen				
Työn nimi ”Jos ois niinku paremmalla rahapohjalla, niin tulis insinööri ja vaikka mitä”- Lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneiden nuorten aikuisten toimijuuden rakentuminen sosioekonomisessa viitekehyksessä				
Pääaine	Työn laji	Päivämäärä	Sivumäärä	
Ohjaus	Pro gradu -tutkielma	☒	23.02.2020	55 + 1 liite
	Sivuainetutkielma	☐		
	Kandidaatintutkielma	☐		
	Aineopintojen tutkielma	☐		
Tiivistelmä <p>Heikko sosioekonominen asema ja lastensuojelutausta ovat molemmat nuorten syrjäytymisen riskitekijöitä. Riskiryhmiin kuuluvat nuoret kiinnittyvät ikätovereitaan heikommin sekä koulutukseen että työelämään. Ohjauksellisilla interventioilla voidaan tukea nuorten toimijuutta ja auttaa heitä kiinnittymään yhteiskuntaan.</p> <p>Tässä laadullisessa Pro gradu -tutkielmassa kysytään, millaisia merkityksiä sosioekonomisella asemalla on lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneiden nuorten aikuisten toimijuudelle. Toisessa tutkimuskysymyksessä kysytään, miten sosioekonominen asema on huomioitu ohjauksessa. Tutkielman aineistona on yhdeksän lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneen nuoren aikuisen teemahaastattelut. Analyysi on tehty dialogisena tematisointina, jossa aineisto ja teoria käyvät jatkuvaa vuoropuhelua.</p> <p>Tutkielma osoittaa, että lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneet nuoret aikuiset kokevat sosioekonomisen aseman vaikuttavan laaja-alaisesti elämän eri osa-alueisiin. Haastatellut kuvaavat aineistossa sekä omia, että lähipiirinsä kokemuksia köyhyydestä ja toimeentulovaikeuksista. Lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneet nuoret aikuiset kertovat omasta toimijuudestaan pärjäämisen eetoksen kautta. Peruskoulun jälkeisissä koulutusvalinnoissa suurin osa haastatelluista on ajautunut toisen asteen ammatilliseen koulutukseen peruskoulun päättötodistuksen arvosanojen mahdollistamissa rajoissa.</p> <p>Sosioekonomista asemaa ei huomioida ohjauksessa. Ohjaustilanteiden merkityksellisyydessä painottuvat pitkäaikaiset ohjausprosessit ja ohjaajan aito ja välittävä läsnäolo.</p>				
Avainsanat toimijuus, ohjaus, köyhyys, sosioekonominen asema, lastensuojelulaitos				

UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

Faculty Philosophical Faculty		School School of Educational Sciences and Psychology		
Author Anu Kervinen				
Title "If you had a better money base, you would be an engineer and whatever" – Construction of agency in socioeconomical frame by young adults who have lived in foster care				
Main subject	Level	Date	Number of pages	
Career Counselling	Pro gradu -tutkielma	☒	23.02.2020	55 + 1 appendix
	Sivuainetutkielma	☐		
	Kandidaatintutkielma	☐		
	Aineopintojen tutkielma	☐		
Abstract				
<p>Young adults who have lower socioeconomic status and who have lived in foster care are in risk to marginalize. Young adults who participate in risk groups get poorly involved in education and working life. Counselling interventions can support agency of young adults and help them to get involved in society.</p> <p>In this qualitative thesis it is enquired what kind of meanings young adults who have lived in foster care give to socioeconomic status. Another research question is how counsellors give attention to socioeconomic status in counselling. Data is gathered of from nine thematic interviews of young adults who have lived in foster care. Analysis is done by method of dialogical thematization, which is based on on-going dialogue between the data and theory.</p> <p>Young adults who have lived in foster care are experiencing that socioeconomic status is influencing widely in different parts of everyday life. Informants are describing how poverty and lack of financial resources effect their own and their familiars life. Young adults who have lived in foster care are describing their own agency through ethos of coping. Informants are discussing their transition from comprehensive school to vocational education is based by school grades.</p> <p>Socioeconomic status is not acknowledged in counselling. Longterm counselling processes and genuine and caring presens of the counsellor is experienced meaningful.</p>				
Keywords agency, counselling, poverty, socioeconomic status, foster care				

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Lastensuojelutausta ja köyhyyden kokemukset tutkimusten valossa	3
2.1 Lapsen ja nuoren ikämäärytykset lastensuojelussa	4
2.2 Lastensuojelulaitokseen sijoittaminen	5
2.3 Köyhyys ja sosioekonominen asema lasten ja nuorten kokemuksissa	6
3 Teoriatausta	9
3.1 Toimijuuden rakentuminen suhteissa ja konteksteissa	9
3.2 Köyhyyden sävyttämät toimijuudet	11
3.3 Lasten ja nuorten toimijuuden ohjaus kontrollin ja tuen tasapainotteluna	14
3.4 Ohjausvuorovaikutus toimijuuden tukena	16
3.5 Tutkimuskysymykset	18
4 Tutkimuksellisten lähestymistapojen esittely	19
4.1 Aineiston esittely	20
4.2 Merkitysten tutkiminen	21
4.3 Teemahaastattelu aineistonkeruu menetelmänä	22
4.4 Dialoginen tematisointi ja aineiston analyysi	23
4.5 Eettisyys ja objektiivisuuden pyrkimys kiinteänä osana tutkimusta	24
4.6 Lastensuojeluun liittyvän tutkimuksen erityispiirteitä	25
5 Sosioekonomisen aseman merkitys toimijuuden rakentumisessa	27
5.1 ”Että onko siihen vara oikeesti”	28
5.2 ”Köyhyyttä on se, et sul ei oo unelmiä tai lähipiiriä”	31
5.3 ”Sitte jotenki ei halua itelle sitä sammaa”	32
5.4 ”Halluisin kuitenkin käyttää niitä niinku etuna, niitä kokemuksia”	33
5.5 ”Lähetään rikkiäisellä taustalla hakemaan hyväksyntää”	34
5.6 ”Jos sä joudut painii rahan kaa, niin se yleensä säteilee johonkin muuhun”	36
6 Sosioekonomisen aseman huomioiminen ohjaustilanteissa	38
6.1 ”Anto mun ite oivaltaa asian”	39
6.2 ”Koko koulu kiinnostanu niinku vähän vertaa”	41
6.3 ”Köyhät on niitä autonrassajia ja muuta tämmöstä”	43
6.4 ”Et ehkä sitä kuitenkin jotenki pitäs onnistuu puhumaan”	45
7 Ohjauksessa vaiettu vähävaraisuus toimijuuden raamittajana	46
8 Tutkimuksen arviointi ja jatkotutkimusaiheiden pohdinta	49
Lähdeluettelo	52
LIITE 1 -Haastattelurunko	56

1 Johdanto

Pro gradu -tutkielmassa mielenkiintoni kohdistuu siihen, millaisia merkityksiä sosioekonominen viitekehys ja köyhyys saavat lastensuojelutaustaisten nuorten aikuisten toimijuudessa. Kiinnitän huomiota myös siihen, millaisia merkityksiä nämä nuoret aikuiset antavat sosioekonomisen aseman huomioimiselle ohjaustilanteissa. Tutkielman aineistona on yhdeksän lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneen nuoren aikuisen teemahaastattelut, joita peilaan toimijuuden käsitettä ja aiempaa tutkimusta vasten. Aineiston analyysi noudattaa dialogisen tematisoinnin periaatteita, jossa teoria ja aineisto käyvät jatkuvaa vuoropuhelua.

Viime vuosikymmenen loppupuolelle ajoittuneen laman jälkeen lapsiperheköyhyys on kasvanut Suomessa tasaisella tahdilla. Samanaikaisesti perheen ulkopuolelle lastensuojelullisena tukitoimena sijoitettujen lasten määrä on kasvanut. Huostaanottoihin liittyy usein vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmia, monesti myös perheen toimeentulovaikeuksia. Sosioekonomiset haasteet kasautuvat usein lastensuojelun asiakkaana olleille lapsille ja nuorille. Joukko ei ole homogeeninen, mutta tilastojen valossa lastensuojelutaustaisilla nuorilla on keskimääräistä suurempi riski jäädä yhteiskunnan reuna-alueille ja syrjäytyä niin koulutuksesta kuin työelämästäkin ylisukupolvisen periytyminen mukaisesti. (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2018 a.) Taloudellinen epätasa-arvo on yksi tulokulma huono-osaisuuteen.

Vallitseva yhteiskunnallinen ja poliittinen tilanne on täynnä uutisointia nuorten syrjäytymisestä ja huono-osaisuuden kumuloitumisesta. Vaikuttaa siltä, että poliittisilla toimilla ei ole onnistuttu poistamaan nuorten työttömyyttä ja syrjäytymiskehitystä, vaikka koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien nuorten palveluita on kehitetty myös sosiaali- ja terveysministeriön hankkeilla (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015). Usein syrjäytyminen etenee prosessinomaisena lapsuudesta nuoruuteen. Ylisukupolvinen periytyminen luo omat haasteensa syrjäytymiskehityksen katkaisemiselle. (Terveyden-

ja hyvinvoinninlaitos 2018 b.) Sosioekonominen asema ja huono taloudellinen tilanne voivat estää nuorta hakeutumasta haluamalleen opiskelualalle. Rahan puute ja vähäinen koulutus vaikuttavat periytyvän perheissä sukupolvelta toiselle. Perheen taloudellisella tilanteella on vaikutusta myös nuorten vapaa-ajan käyttöön ja harrastuksiin tai harrastamattomuuteen. (Helsingin Sanomat 2018; Pekkarinen & Myllyniemi 2018, 81-87.)

Nuorten syrjäytymisen vähentämiseksi on poliittisessa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa esitetty oppivelvollisuuden pidentämistä ja toisen asteen opintojen maksuttomuutta. Koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien nuorten palveluita on pyritty kehittämään niin sanotun matalan kynnyksen periaatteella. Esimerkiksi erilaisissa hankkeissa, etsivässä nuorisotyössä ja Ohjaamoissa kohdataan nuoret kokonaisvaltaisesti ”yhden luukun periaatteella”. (YLE 2019; Toiviainen 2019.)

Lasten- ja nuorten palvelukokemuksiin liittyvien tutkimusten katsauksessa (Peltola 2017) ilmeni, että taloudellisen eriarvoisuuden kysymyksiin ei suomalaisessa tutkimuksessa ole juurikaan kiinnitetty huomiota. Sosioekonomisia eroja ja yhteiskuntaluokkiin liittyvää segregatiota on myös käsitelty varsin vähän, vaikka syrjäytymiskeskusteluun liittyvää kumuloituvaa huono-osaisuutta on tutkittu runsaastikin. Nuorten marginaalinen asema ja kuulluksi tulemattomuuden kokemukset ovat nousseet esiin ikään kuin sivujuonteena mm. työllistymiseen liittyvissä tutkimuksissa. Sosioekonomisia eroja ja yhteiskuntaluokkiin liittyviä rajoitteita tai mahdollisuuksia on käsitelty harvoissa tutkimuksissa. (Peltola 2017, 25-35.)

Sosioekonominen tausta on yksi tekijä, joka vaikuttaa nuorten tulevaisuususkoon ja siihen valintahorisonttiin, jonka puitteissa he tekevät koulutus- ja uravalintojaan. Ohjaustilanteet ovat mahdollisuuksia, joissa nuorten asenteita ja ajattelua voidaan tunnistaa, nimetä ja työstää. Ohjauksellisten interventioiden merkitys nousee tärkeäksi yksilöllisiä ratkaisuja korostavissa institutionaalisissa valintatilanteissa, nuorten tehdessä peruskoulun jälkeisiä koulutus- ja uravalintoja (Tikkanen 2020, 122- 129).

Tutkielmassani pyrin tunnistamaan sosioekonomisiin eroihin liittyvää segregatiota lapsena lastensuojelulaitoksessa eläneiden nuorten aikuisten kokemuksissa. Tutkielmani aihepiiri liittyy valtakunnalliseen korkeakoulujen SetStop-hankkeeseen, joka pyrkii edistämään tasa-arvoa ja purkamaan segregatiota opettajan- sekä opinto-ohjaajien koulutuksen kautta. (Setstop 2019.) Toisena kiinnostuksen kohteenani ovat lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneiden nuorten aikuisten ohjaustilanteet ja kokemukset sosioekonomisen aseman huomioimisesta näissä ohjaustilanteissa. Tutkielma tarjoaa näkökulmia sosioekonomisen aseman huomioimiselle ja esiin nostamiselle ohjaustilanteissa.

2 Lastensuojelutausta ja köyhyyden kokemukset tutkimusten valossa

Tässä luvussa tarkastelen lastensuojelulaitokseen sijoittamista tilastojen, lastensuojelulain ja aieman tutkimuksen kautta. Lastensuojeluasiakkuus tuo sosiaalityön institutionaalisen tuen osaksi lapsen arkea. Kodin ulkopuolelle sijoittaminen on lastensuojelullisena toimena äärimmäinen keino, jolla pyritään turvaamaan lapsen hoito ja huolenpito, kartoittamaan lapsen tuen tarvetta tai kuntouttamaan lasta (Lastensuojelulaki 2010/88, 37§). Viimeisessä alaluvussa nostan esiin tutkimuksia, joissa käsitellään lasten ja nuorten kokemuksia köyhyydestä ja sosioekonomisen aseman vaikutuksesta elämän eri osa-alueisiin.

Lastensuojelun asiakkaana olevat lapset kohtaavat lastensuojelulaitoksessa asuessaan paljon ohjaustyön ammattilaisia paitsi koulussa myös laitosympäristössä ja mahdollisissa hoitokontakteissaan. Tutkielmassani tarkoitan ohjaustilanteella kaikkia niitä tilanteita, joissa lastensuojelun asiakkaana olevat lapset ja nuoret käsittelevät elämäntapahtumiaan jonkun ammatikseen ohjauksellista työtä tekevän työntekijän kanssa. Ohjaajana voivat toimia esimerkiksi opinto-ohjaaja, sosiaalityöntekijä, sosiaaliohjaaja, ohjaaja, sairaanhoitaja, terveydenhoitaja, psykologi tai toimintaterapeutti. Tutkielmassani kysyn, miten nuoret aikuiset kokevat sosioekonomisen asemansa tulleen huomioiduksi näissä lukuisissa ohjaustilanteissa eri ammattilaisten kanssa.

Käytän tässä tutkielmassa ohjauksesta laaja-alaista, generalistista määritelmää, joka soveltuu erilaisiin toimintaympäristöihin. Ymmärrän ohjauksen pitkälti Sanna Vehviläistä (2014, 6-20) mukailleen erilaisissa konteksteissa tapahtuvana ohjattavan toimijuutta vahvistamaan pyrkivänä toimintana, jonka kohteena voi olla oppimis-, kasvu- tai muu elämänkulkuun liittyvä prosessi. Ohjauksessa ohjattavan toimijuutta pyritään vahvistamaan auttamalla häntä tunnistamaan omat voimavaransa, keinonsa ja vahvuutensa sekä tukemaan niiden hyödyntämisessä. Pyrkimyksenä on laajentaa ohjattavan

toimintamahdollisuuksia ja harjoitella yhteistyössä uusia toimintatapoja. Ohjauksen keskiössä on koko ajan ohjattavan oma prosessi sekä siihen liittyvä osallisuuden ja toimijuuden vahvistaminen.

Lastensuojeluun liittyvästä tutkimuksesta suuri osa on tilastoihin tai lastensuojelun asiakirjoihin perustuvaa tutkimusta. Nuorten haastattelemisen ja haastatteluiden käyttäminen tutkimusaineistona tuo tutkittavien oman näkökulman kiinteäksi osaksi tutkimusta. Haastattelu avaa nuoren oman näkökulman henkilökohtaisesta perspektiivistä. Haasteena on lastensuojelun institutionaalinen luonne, joka väistämättä vaikuttaa kaikkeen lastensuojelusta tehtyyn tutkimukseen ja siihen, millaista tietoa haastatteluilla tai muilla tiedonkeruun menetelmillä ylipäänsä voidaan saavuttaa. (Juvonen 2015, 55.)

Tutkiessani lastensuojelulaitoksessa lapsena asuneiden nuorten aikuisten kokemuksia, pidän tarkoituksenmukaisena antaa haastateltaville itselleen mahdollisuuden määritellä keiden ammatikseen ohjaustyötä tekevien ammattilaisten he kokevat ohjanneen itseään lastensuojeluasiakkuuden aikana tai sen jälkeen. Useilla lastensuojelulaitoksessa asuneilla on ollut jo alaikäisenä ympärillään monitahoinen ohjaajien verkosto, joka pyrkii auttamaan kokonaisvaltaisesti elämän haasteissa (vrt. Vehviläinen 2014, 14).

2.1 Lapsen ja nuoren ikämääritykset lastensuojelussa

Kehityopsykologisista näkemyksistä tai koulutus- ja urateorioista poiketen käytän tässä tutkielmassa lastensuojelulain määrittelemää käsitettä lapsi kuvaamaan 0-17-vuotiasta (vrt. Lastensuojelulaki 2007/417 §6). Myös YK:n lapsenoikeuksien sopimuksessa käytetään käsitettä lapsi kuvaamaan jokaista alle 18-vuotiasta (YK 1989, artikla 1). Lastensuojelulaissa käsitettä nuori käytetään kuvaamaan 18-20-vuotiasta (Lastensuojelulaki 2007/417 §6). Aiemmissä tutkimuksissa ja yleisessä kielenkäytössä käsitteellä nuori viitataan yleensä hieman pidempään ajanjaksoon, joka alkaa noin 14-15 vuotiaana ja jatkuu noin 20 ikävuoteen.

Päädyin tässä tutkielmassa puhumaan haastattelemistani informanteistani nuorina aikuisina. Osa haastattelemistani nuorista aikuisista on 18-20 vuotiaita ja heillä on haastattelun tekohetkellä oikeus lastensuojelun jälkihuollon asiakkuuteen (kts. Lastensuojelulaki 2007/417 §75). Osalla taas jälkihuolto-oikeus on loppunut ja sidokset lastensuojeluun tältä osin katkenneet. Tarja Juvonen (2015, 27-29) esittelee etsivän nuorisotyön parissa tekemässään tutkimuksessa nuoruuden käsitteellä orastava aikuisuus. Orastava aikuisuus käsittää ikäkauden myöhäisteini-ikästä kolmeenkymmeneen ikävuoteen

ja on kiinteässä yhteydessä ympäröiviin sosiaalisiin, kulttuurisiin ja rakenteisiin todellisuuksiin, joissa nuoret aikuiset rakentavat omaa toimijuuttaan. Käsite nuori aikuinen kuvaa tässä tutkielmassa orastavan aikuisuuden käsitettä myötäillen omaa elämäänsä rakentavaa aktiivista toimijaa, jolla on vielä kytköksiä nuoruuteen, mutta alaikäisyys ja lapsuus ovat jo selkeästi takanapäin.

2.2 Lastensuojelulaitokseen sijoittaminen

Lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle lastensuojelun avohuollon tukitoimena (Lastensuojelulaki 2010/88 §37), kiireellisesti sijoitettuna (Lastensuojelulaki 2014/1302 §38) tai huostaanotettuna (Lastensuojelulaki 2007/417 §40). Päätöksen lapsen sijoittamisesta kodin ulkopuolelle tekee aina virkasuhteessa oleva sosiaalityöntekijä tai sosiaalihuollon johtava viranhaltija (Lastensuojelulaki 2010/88 §13). Lastensuojelussa lasta ja nuorta koskevien päätösten teosta vastaa sosiaalityöntekijä. Tutkimuksissa on noussut esiin nuorten kokemus siitä, ettei lastensuojelun kohteena olevien lasten ja nuorten tarpeita ja mielipiteitä ole huomioitu lastensuojelun toimenpiteiden tai laitossijoitusten aikana riittäväällä tai joskus edes lastensuojelulain vaatimalla tavalla (Kestilä 2016, 143).

Kodin ulkopuolelle sijoitus tehdään lastensuojelulaitokseen, jos sijoitusta ei voida lapsen edun mukaisesti järjestää perhehoidossa tai muualla (Lastensuojelulaki 2011/316 §50). Lastensuojelulaki (2007/417 §57) määrittelee lastensuojelulaitokseksi lastenkodit, koulukodit sekä näihin rinnastettavat laitokset. Vuonna 2018 Suomessa oli 18 544 kodin ulkopuolelle sijoitettua 0-17-vuotiasta lasta, joka vastaa 1,4% väestön alaikäisten määrästä. Kaikista kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista 37,8% asui lastensuojelulaitoksessa. (Terveys- ja Hyvinvoinninlaitos 2019.)

Kodin ulkopuolelle sijoittamisen tarkoituksena on aina lapsen ja nuoren edun turvaaminen (Lastensuojelulaki 2007/417 §4). Tämän tutkielman aineisto koostuu lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneiden nuorten aikuisten haastatteluista. Osalla haastatteluista on ollut useita eri pituisia sijoitusjaksoja sijaisperheissä, perhekodeissa sekä lastensuojelulaitokseksi luokiteltavissa lyhyeen asumiseen tarkoitetuissa kriisiyksiköissä ja pitkäaikaiseen asumiseen tarkoitetuissa sijaishuoltoyksiköissä. Suurimmalla osalla näistä nuorista aikuisista on ollut alaikäisenä useita muuttoja biologisen perheen ja lastensuojelun sijoitusten välillä. Haastatellut kertovat lapsena muuttaneensa myös eri lastensuojelulaitosten välillä sekä huoltajan luota toisen luo. Tutkielmassa ei varsinaisesti kiinnitetty huomiota niihin syihin, jotka ovat haastateltujen kohdalla johtaneet kodin ulkopuolisiin sijoituksiin. Haastatteluissa käy kuitenkin ilmi, että sijoitusten taustalla on ollut perheiden haasteellisia elämäntilanteita

esimerkiksi perushoivan puutetta, vanhempien päihteiden käyttöä, mielenterveysongelmia ja vankeusrangaistuksia sekä lasten rajattomuutta ja psyykkistä oirehdintaa.

Tutkielman aineistossa haastateltujen nuorten aikuisten sosioekonomiset taustat vaihtelevat samoin kuin lastensuojeluasiakkuuksien pituudet. Lastensuojelulaitoksessa haastateltavat ovat asuneet 6 kuukaudesta useisiin vuosiin. Kaksi haastatteluun osallistunutta on muuttanut biologisesta perheestään sijaisperheeseen pikkulapsi-iässä ja sijaisperheestä lastensuojelulaitokseen yläkoululaisena. Suurin osa haastatelluista kertoo itsenäistyneensä lastensuojelulaitoksesta omaan asuntoon ennen täysi-ikäistymistään, kaksi haastateltua kuvaa kodin ulkopuolisen sijoituksen päättyneen muuttoon lastensuojelulaitoksesta takaisin huoltajan luo.

Lastensuojelulaitoksissa asuneiden lasten kokemuksia on tutkittu turvallisuuden ja pysyvyyden näkökulmista. Tilanne ennen kodin ulkopuolelle sijoittamista on kotona usein ollut sellainen, että lapset ovat biologisessa perheessään huolehtineet aikuisten vastuulle kuuluvista asioista esimerkiksi perheen talouden hoidosta tai nuorempien sisarusten hoidosta. Laitokseen sijoittaminen on monen lapsen kokemuksessa ollut suuri muutos aiempaan arkeen. (Kestilä 2016, 140-142.) Lastensuojelulaitokseen sijoittaminen voi merkitä muutosta myös lapsen tai nuoren taloudelliseen tilanteeseen. Aiemmin huoltajan vastuulla olleet taloudelliset päätökset siirtyvät sijoituksen myötä sosiaalityöntekijän ja lastensuojelulaitoksen vastuulle.

Kaukko ja Parkkila (2014, 115) tutkivat huostaanotettujen ja yksin alaikäisenä turvapaikan hakijana Suomeen tulleiden tyttöjen kokemuksia laitoksessa asumisesta. Kodin ulkopuolella laitoksessa asuminen on tyttöjen elämässä tarkoittanut usein suurta roolin muutosta aiempaan nähden. Ennen laitoksessa asumista tyttöjen elämä kuvautuu joko ikätasoaan itsenäisempänä asioista huolehtimisena tai rajattomana käytöksenä. Laitoksessa tytöt asetetaan tilanteeseen, jossa aikuinen on vastuussa asioista. Tällainen roolin muutos on tutkimukseen osallistuneista tytöistä ollut hämmentävä, ja he ovat joutuneet uudelleen hakemaan omia toimijuuden tapojaan.

2.3 Köyhyys ja sosioekonominen asema lasten ja nuorten kokemuksissa

Sosioekonomisesta taustasta kumpuava taloudellinen eriarvoisuus näyttäytyy lasten ja nuorten arjessa monin tavoin, konkreettisimmillaan materiaalisena kuluttamisena, mutta vaikutuksiltaan se näkyy myös tunne-elämässä. Lapset ja nuoret muokkaavat itse merkityksiä ja seurauksia, joita taloudellisilla

resursseilla on. Sosiaalinen asema ja osallisuus määrittyvät osittain taloudellisten resurssien kautta. Niukat mahdollisuudet osallistua kuluttamiseen vaikuttavat väistämättä lapsen ja nuoren harrastuksiin ja osallisuuteen muiden ikätovereiden toiminnoista. Varsinaiseen köyhyyteen liittyy myös yhteiskunnallista stigmaa ja symbolisia merkityksiä, jotka vaikeuttavat köyhissä perheissä elävien lasten ja nuorten osallisuutta. Taloudellinen eriarvoisuus voi äärimmillään tulla näkyväksi myös kiusaamisena tai joukosta sulkemisena. (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 112-116.)

Lea Lemetyinen (2014) löysi tutkimuksessaan köyhyyden lapsille aiheuttamia toiseuden kokemuksia. Kokemukset syntyivät vähäisistä osallistumisen mahdollisuuksista, eriarvoisuudesta ja elinolojen erilaisuudesta. Tutkimukseen osallistuneet lapset kokivat köyhyyden vaikuttavan paitsi arkiseen kuluttamiseen myös ihmissuhteisiin, tunteisiin ja käyttäytymiseen. Köyhyys aiheuttaa toiseuden kokemusta suhteessa paremmin toimeentuleviin. Taloudellisten resurssien vertailu johtaa luokitteluun ja asemointeihin, joilla on vaikutusta kaveripiiriin ja harrastuksiin. Lapsena koettu köyhyys voi esimerkiksi tehdä maksulliset harrastukset lapsen näkökulmasta saavuttamattomaksi. Lapset myös keskeyttävät itselleen mieluisia harrastuksia perheen vähäisten taloudellisten resurssien vuoksi. (Lemetyinen 2014, 106-109.) Lasten ja nuorten kohdalla myös institutionaalinen kehys luo raameja vertaissuhteille ja ystävyysuhteiden rakentamiselle. Ympärillä olevat instituutiot vaikuttavat niihin lasten ja nuorten elämänvalintoihin, joiden ajatellaan olevan yksilöllisiä. Esimerkiksi perheen sosioekonominen asema, asuinalue ja harrastusmahdollisuudet luovat kehyksiä ystävyysuhteiden syntymiselle. (Aaltonen 2012, 182.)

Yhdysvalloissa tehtyjen tutkimusten mukaan köyhyydestä johtuvat syyt ovat paitsi johtaneet kodin ulkopuolisiin sijoituksiin, myös estäneet tai pitkittäneet sijaishuoltoon sijoitetun lapsen palaamista biologiseen perheeseen ja lisänneet mahdollisuutta uudelle kodin ulkopuoliselle sijoitukselle. Sijoitusten taustalla voi olla esimerkiksi vanhempien kyvyttömyyttä tarjota lapsilleen asianmukainen elinympäristö tai tarpeellinen ravitsemus. Lapsiperheköyhyyden yhteys kodin ulkopuolisiin sijoituksiin liittyy vahvasti köyhyydestä johtuviin perushoivan ja huolenpidon puutteisiin. (Eamon & Kopels 2004, 821-834.)

Tutkiessaan nuorten kokemuksia lastensuojelusta Suomessa Laura Kestilä (2016, 156-157) huomasi, että lastensuojelun asiakkaana olevalle perheelle myönnetty taloudellinen tuki saattoi jopa vaikeuttaa lapsen tilannetta. Taloudellinen tuki annettiin yleensä ns. yhteisauttamisena, jonka perusajatuksena on, että tukemalla vanhempaa, tuetaan koko perhettä. Lastensuojelun asiakkaana olleet lapset eivät kuitenkaan kokeneet tällaisen avun kohdistuneen heihin itseensä vaan päinvastoin jopa pitkittäneen

tarpeettomasti lopulta kodin ulkopuoliseen sijoitukseen johtanutta vaikeaa elämäntilannetta. Lemytinen (2014,111) puolestaan nostaa esiin köyhien lasten kokemuksen siitä, etteivät taloudellinen avustaminen ja perheen saamat tuet ole olleet riittäviä köyhyydestä pois pääsemiseksi.

Harkko, Lehikoinen, Lehto ja Ala-Kauhaluoma (2016) tarkastelivat tutkimuksessaan nuorten aikuisuuteen siirtymistä ja erityisesti syrjäytymisvaarassa oleville nuorille tarjottua institutionaalista tukea. Syrjäytymisvaaran yhtenä riskitekijänä tutkimuksessa toimi kodin ulkopuolelle sijoittaminen lastensuojelullisen tukitoimenpiteenä. Kymmenen vuoden seuranta tutkimuksessa käy ilmi, että kodin ulkopuolelle sijoitetuilla, enintään perusasteen koulutuksen suorittaneilla tai työkyvyttömyysetuutta saaneilla nuorilla on eniten vaikeuksia kiinnittyä työelämään. Lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneilla nuorilla aikuisilla on ikäisiinsä nähden enemmän psyykkisiä ongelmia, vähemmän suoritettuja peruskoulun jälkeisiä toisen asteen opintoja sekä enemmän ajanjaksoja, jolloin he ovat saaneet toimeentulotukea. Samassa tutkimuksessa käy ilmi, että lastensuojelulaitokseen sijoitettujen lasten perheistä 80 prosenttia on saanut toimeentulotukea lastensuojelupäätöksen lähivuosina. (Harkko ym. 2016, 125-128.)

Köyhyyden vaikutukset voivat tutkimusten mukaan olla kokonaisvaltaisia ja vaikuttaa paitsi jokapäiväiseen arkeen, myös lasten ja nuorten tulevaisuuden suunnitteluun ja koulutukseen liittyviin valintoihin. Köyhyys aiheuttaa toiseudenkokemuksia ja edellyttää omien halujen ja pyrkimysten sopeuttamista. Lastensuojelun toimenpiteenä perheelle tarjottu tuki ei aina kohdennu lapsiin. Aiemmissa tutkimuksissa selviää, että lastensuojelulaitokseen sijoittaminen on suuri elämänmuutos verrattuna lasten aiempaan arkeen. Laitosympäristö tarjoaa säännöllisen ja turvallisen kehyksen lasten arjelle, mutta samanaikaisesti aiheuttaa lapsille hämmennyksen sijoitukseen liittyvistä roolin muutoksista. Lastensuojelutausta nousee toistuvasti tutkimuksissa esiin yhtenä syrjäytymisen riskitekijänä.

3 Teoriatausta

Tutkielmani käsittelee lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneiden nuorten aikuisten toimijuuden rakentumista sosioekonomisessa viitekehyksessä. Kysyn myös, miten sosioekonominen asema on huomioitu ohjaustilanteissa ja mikä nuorten aikuisten kokemuksissa tekee ohjaussuhteista merkityksellisiä.

Tässä luvussa tarkastelen toimijuuden käsitettä erityisesti suhteessa köyhyyteen ja sosioekonomiseen asemaan sekä toimijuuden tukemista osana ohjausprosessia. Tutkielmani kiinnittyy ohjauksen tutkimukseen sekä nuorisotutkimuksessa ja sosiaalityön tutkimuksessa tarkasteltuun köyhyyden kokemukseen. Ensimmäisessä alaluvussa avaan toimijuuden käsitettä suhteissa ja konteksteissa. Tämän jälkeen jäsenän toimijuutta erityisesti köyhyyden ja vähävaraisuuden kontekstissa Ruth Listerin (2004) köyhien toimijuutta käsittelevän kategorisoinnin kautta. Alaluvuissa 3.3 ja 3.4 avaan lasten ja nuorten toimijuuden rakentumiseen liittyvää tuen ja kontrollin tasapainottelua sekä ohjausvuorovaikutusta toimijuuden tukena. Viimeisessä alaluvussa esittelen tutkimuskysymykseni.

3.1 Toimijuuden rakentuminen suhteissa ja konteksteissa

Toimijuuttaan rakentava nuori ei elä tyhjiössä, vaan hän toimii aina osana yhteisöä ja yhteiskuntaa. Nuorelle merkitykselliset suhteet ja vuorovaikutustilanteet luovat toimijuuden ympäristön (Juvonen 2015, 89-90.) Niinpä toimijuus muotoutuu relationaalisesti, suhteessa aikaan, paikkaan ja toisiin ihmisiin. Samaan aikaan, kun nuoren toimijuus rakentuu hänen omasta aktiivisesta osallisuudestaan, toimijuuden rakentumiseen vaikuttavat myös kulttuurinen konteksti sekä kaikki ryhmät ja yhteisöt, joiden jäsenenä nuori elää. Toimijuus muotoutuu paitsi tässä hetkessä, myös historiallisessa jatkumossa, johon kuuluvat myös menneisyys ja tulevaisuus. (Vanhalakka-Ruoho 2015, 46-50.)

Kulttuuriset normit ja odotukset luovat kehyksen, jossa nuorten toimijuus kehittyy ja muokkautuu (Juvonen 2015, 86). Nuoruuden toimijuus kehittyy perheen ja koulun instituutioiden paineessa. Nuoren toimijuuden odotetaan johtavan työmarkkinakansalaiseksi kasvamiseen ja monien elämäntilanteiden valintojen tekemiseen. Odotukset, tuki ja kontrolli ohjaavat nuorten valintoja. Nuoren elämäntilanteiden hankaloituessa institutionaalinen hoiva- ja kontrolli lisääntyvät esimerkiksi lastensuojelun toimenpiteiden kautta. Nuorille on tyypillistä korostaa omaa toimijuuttaan ja omaa vastuutaan elämäntilanteiden siirtymissä, ja nuorilla on usein vahva käsitys omasta muutosvoimastaan. Toimijuus on tutkimusten mukaan kuitenkin vahvasti sosiaalista ja yksilön mahdollisuuksien lisäksi riippuvaista institutionaalisista ja rakenteellisista puitteista. Alaikäisen toimijuutta rajoittavat myös lait ja lapsen asema suhteessa perheeseen, kouluun ja yhteiskuntaan. (Aaltonen 2012, 180-181.)

Autonominen toimijuus rakentuu ja ilmenee aina relationaalisesti suhteessa toisiin ihmisiin. Hyvinvointi ja nuoren kyky liittyä toisiin ihmisiin ovat toimijuuden edellytyksiä. Sosiaaliset kiinnikkeet, oikea aikainen tuki ja yhteenkuuluvuus toimivat toimijuuden mahdollistajana (Juvonen 2015, 101-102.) Toimijuuden olemus on alati muuttuva ja muutoksessa oleva. Samaan aikaan, kun toimijuus ilmenee tässä ja nyt tietynlaisena toimintana, se voi toisessa hetkessä ilmetä muuttuneena ja muovautuneena. Tämä kuvaa konkreettisella tavalla toimijuuden käsitteen suhteisuutta ja ilmenemistä kontekstien sisällä. (Vanhalakka-Ruoho 2015, 50.)

Toimijuuden muotoihin vaikuttavat myös normatiiviset elämäntilanteet, jotka liittyvät laajoihin sosiohistoriallisiin ja kulttuurisiin konteksteihin. Yksilön toimijuus muovautuu sosiaalisissa verkostoissa ja sosiologisissa tutkimuksissa usein väitetään yksilöiden toisintavan lähiympäristönsä toimintamalleja. Heikompaan sosiaaliseen asemaan syntyneet lapset kouluttautuvat keskimääräisesti vähemmän ja heillä on myös vähemmän koulutuksellisia tavoitteita. Sosioekonomiset resurssit muovaavat jokapäiväistä elämää ja vaikuttavat näin ollen myös koulutukseen ja työelämään liittyviin siirtymiin. (Schoon & Lyons-Amos 2016.)

Tutkiessaan sosioekonomisen aseman ja toimijuuden yhteyttä koulutukseen ja työhön liittyviin siirtymiin Englannissa Schoon & Lyons-Amos (2016, 46) havaitsivat, että kumuloituvien sosioekonomisten haasteiden keskellä kasvaneet nuoret olivat suuremmassa riskissä kouluttautua vähän, siirtyä työelämään ilman ammatillista koulutusta, jäädä työttömäksi tai ajautua kokonaan työn ja koulutuksen ulkopuolelle. Samanaikaisesti he havaitsivat, että nuorten oma määrätietoisuus, tavoitteiden asettaminen ja toimijuuden mahdollistaminen johtivat korkeampaan koulutustasoon ja vähäisempään

koulutuksesta ja työelämästä syrjäytymiseen. Lähiympäristön nuoriin kohdistamat odotukset johtivat koulutuksessa pysymiseen ja vähensivät työttömyyden riskiä.

Sekä ympäristöstä että valintahorisonttien monimuotoisuudesta johtuen korkeammasta sosioekonomisesta taustasta tulevat nuoret tavoittelevat korkeampaa sosioekonomista asemaa koulutukseen ja työhön liittyvissä siirtymissä. Vanhempien sosioekonominen tausta heijastelee myös lasten ja nuorten tulevaisuususkoa sekä koulutukseen hakeutumista. Eurooppalaisittain tarkasteltuna väljät instituutio-naaliset ohjaukset rakentavat suuremman merkityksen vanhempien ja perheen tarjoamalle tu-elle. Suomessa nuorten koulutususkoon vaikuttavat vahvasti myös koulutuspoliittiset linjaukset ja tietyillä asuinalueilla esimerkiksi perheiden sosioekonomisen aseman mukaisesti eriytyneet koulut. Koulujen eriytyminen näkyy monitasoisesti. Korkeita arvosanoja edellyttäviin kouluihin hakeutuu lähtökohtaisesti oppilaita korkeammista sosioekonomisista taustoista. Toisaalta myös tällaiset korke- amman statuksen koulut ylläpitävät korkeiden arvosanojen vaatimusta ja ohjaavat oppilaitaan lähtö- kohtaisesti siirtymään korkeampiin jatko-opintoihin. (Tikkanen 2020, 130-131.)

3.2 Köyhyyden sävyttämät toimijuudet

Tarkastelen tässä tutkielmassa lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneiden nuorten aikuisten toimijuu- den kehittymistä sosioekonomisessa viitekehyksessä. Lähestyn sosioekonomista asemaa köyhyyden ja vähävaraisuuden näkökulmista. Hyödynän analyysissäni Ruth Listerin (2004) teoriaa köyhien toi- mijuuden muodoista. Listerin teoria auttaa jäsentämään vähävaraisuutta toimijuuden kontekstina ja tarjoaa näkökulmia myös ohjauksellisille interventioille, jotka tukevat vähävaraisena selviytymistä tai vähävaraisuudesta pois pyrkimistä. Listerin teoria huomioi myös köyhyydessä ja vähävaraisu- dessa syntyvän vastarinnan ja organisoitumisen, jotka tämän tutkielman analyysissä näkyvät nuorten aikuisten toimijuuden muotoina.

Köyhyyden käsitteeseen liittyy paljon leimaantumista ja valta-asetelmia. Lister (2014, 125) näkeekin parhaimmaksi antaa vallan köyhä -käsitteen määrittelystä niille ihmisille, jotka kertovat kokeneensa köyhyyttä ja kuuluvansa ”köyhien joukkoon”. Sen enempiä köyhien kuin muidenkaan ihmisten toi- mijuus ei aina ilmene rakentavalla ja eteenpäin menevällä tavalla vaan siihen liittyy useita ulottu- vuuksia ja se voi ilmetä myös yksilön tai yhteiskunnan kannalta kyseenalaisilla tavoilla esimerkiksi väkivaltana tai rikollisuutena. Köyhyys ilmiönä ja käsitteenä esiintyy paljon niin poliittisessa

puheessa kuin sosiologisessa tutkimuksessakin. Yhteiskunnallisessa uutisoinnissa ja poliittisessa poliittisessä riskinä on, että köyhyyden syyt ja olemus säilytetään pelkästään yksilön valinnoista ja ominaisuuksista johtuviksi. Puhuttaessa köyhistä, luokitellaan ja asetetaan ihmisryhmä objektiksi toisaalta syyllistäen köyhiä omasta asemastaan ja toisaalta asettaen heidät passiivisiksi toimenpiteiden kohteiksi.

Schietecat, Roets ja Vandenbroeck (2017, 689-698) tutkivat köyhien vanhempien kokemuksia sosiaalityön tarjoamasta tuesta. Pelkällä taloudellisella tuella ei pääasiassa koettu olevan muutosta aikaan saavaa vaikutusta. Köyhyydessä elävien perheiden toimintaan vaikuttavat monimutkaiset sosiaaliset ja rakenteelliset olosuhteet, joissa toimijuus muotoutuu. Sosiaalityön tarjoamassa tuessa tulisikin huomioida perheiden kokonaistilanne, johon vaikuttavat materiaalien olosuhteiden lisäksi monet muut seikat. Köyhyydessä syntyy toimijuutta, jolla köyhät perheet pyrkivät ylläpitämään tai lisäämään omaa hyvinvointiaan. Näiden toimijuuksien tunnistaminen ja nimeäminen on tärkeää, jotta tarjotulla tuella voidaan aikaansaada muutosta.

Ruth Lister (2004, 124-157) jakaa köyhien ihmisten toimijuuden neljään kategoriaan, jotka ovat: arjesta selviytyminen (getting by), jokapäiväinen vastarinta esimerkiksi normeja kohtaan (getting at), olosuhteista poispyrkiminen (getting out) ja rakenteiden muutokseen pyrkiminen (getting organized). On tärkeää muistaa, että kategoriat kuvaavat toimintaa eivät toimijaa. Yksilön toimijuus voi ilmetä samanaikaisesti useisiin kategorioihin sopivalla tavalla ja osa toimijuudesta jää näiden kategorioiden ulkopuolelle.

Listerin (2004, 124-129) teoretisoinnissa köyhyydessä rakentuva toimijuus käsitteenä kuvaa monimutkaista ja kompleksista yksilön toiminnan ja yhteiskunnallisten rakenteiden suhdetta. Köyhien toiminta vaikuttaa rakenteisiin ja samanaikaisesti rakenteet vaikuttavat köyhien toimintaan, nämä vaikutukset ilmenevät yhtäaikaisesti toisistaan erottamattomina. Merkityksellistä ei ole pelkästään se, miten köyhyydessä elävät päättävät toimia vaan myös se, miten vallanpitäjät päättävät toimia suhteessa köyhiin. Rakenteet muovautuvat sekä aktiivisen että passiivisen toimijuuden kautta. Samalla, kun rakenteet mahdollistavat ja estävät toimijuutta, myös toimijuus haastaa ja muokkaa rakenteita.

Arjessa selviytyminen (getting by) kuvaa jokapäiväistä elämää köyhyyden kanssa. Arjessa selviytyminen vaatii käytettävissä olevien vähäisten resurssien jakamista ja pohdintaa siitä, mikä on milloinkin tärkeintä hoitaa. Selviytyminen saa erilaisia muotoja erilaisessa kulttuurisissa ja sosiaalisissa ympäristöissä. Esimerkiksi pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa selviytyminen vaatii erilaisia taitoja ja

valmiuksia kuin eteläisemmässä Euroopassa. Sosiologisissa teorioissa arjessa selviytymistä kuvataan usein erilaisten strategioiden käyttämisenä. Strategiat voivat olla implisiittisiä tai näkyväksi tehtyjä. Yhteistä selviytymisstrategioille kuitenkin on, että yleensä mitä vähemmän resursseja on käytettävissä, sitä enemmän aikaa resurssien käytön suunnitteluun kuluu. (Lister 2004, 130-135.)

Jokapäiväinen vastarinta (getting at) on toimintaa suhteessa valtaa pitäviin. Se voi kohdistua hyvinvointijärjestelmää tai poliittista ilmapiiriä kohtaan. Vastarinta kumpuaa epäoikeudenmukaisuuden kokemuksesta ja halusta toimia toisin kuin yleisesti ajatellaan. Tavoitteena ei kuitenkaan yleensä ole poliittisen järjestelmän muuttaminen vaan ennemminkin selviytyminen ja oman sinnikkyyden osoittaminen, halu toimia omalla tavalla ja kulkea omaa itse määriteltyä polkua. Tällainen toimijuus haastaa vahvasti ajatusta köyhyyteen liittyvästä passivoitumisesta ja toimijuuden puutteesta. (Lister 2004, 140-144.)

Olosuhteista pois pyrkiminen (getting out) kuvaa toimintaa, jonka avulla pyritään pois köyhyydestä. Tähän kategoriaan kuuluvat esimerkiksi työhön tai koulutukseen hakeutuminen. Muutokset työstä tuksessa eivät tosin aina johda parantuneeseen taloustilanteeseen tai johda köyhyyden poistumiseen. Köyhyydestä pois pyrkiminen on yksilön omaa toimintaa, mutta linkittyy vahvasti rakenteisiin ja ympärillä oleviin mahdollisuuksiin. Yksilön toiminta tapahtuu aina osana ympäröivää yhteiskuntaa. Siinä missä arjessa selviytyminen (getting by) on yleensä lyhytnäköistä tunneista ja päivistä selviytymistä, olosuhteista pois pyrkiminen (getting out) on yleensä pitkäjänteistä jopa vuosien päähän suunnittelua. Esimerkiksi äidin kouluttautuminen ja köyhyydestä pois pyrkiminen voi pitkällä aikajänteellä johtaa lasten köyhyydestä irtautumiseen. (Lister 2004, 144-149.)

Neljäntenä köyhien toimijuuden muotona Lister (2004, 149-153) esittelee rakenteiden muutokseen pyrkimisen (getting organised). Makrotason tutkimuksissa on osoitettu alhaisen tulotason olevan yhteydessä heikompaan poliittiseen aktiivisuuteen ja kansalaisaktiivisuuteen. Tarkempi katsaus mikrotasolle osoittaa kuitenkin erilaisia kansalaisaktiivisuuden muotoja esim. vertaisryhmien perustamista ja järjestäytymistä, joilla köyhät itse pyrkivät muuttamaan ympäröiviä rakenteita köyhyyden vähentämiseksi. Vaikka köyhyys voikin olla osa identiteettiä, se ei kuitenkaan ole ihmisen ominaisuus samalla tavoin kuin esimerkiksi ikä tai sukupuoli. Osasyys siihen, miksi köyhien järjestäytyminen on niin vähäistä, voi löytyä juuri tuosta identifioinnin hankaluudesta. Köyhät eivät ole yhtenäinen ryhmä ja toisaalta köyhyyteen liittyy yhteiskunnallista stigmatisointia ja häpeää. Harva haluaa astua esiin ilmoittaen olevansa köyhä.

3.3 Lasten ja nuorten toimijuuden ohjaus kontrollin ja tuen tasapainotteluna

Tutkielmassani tarkastelen ohjaustilanteita, joissa joku ammatikseen ohjauksellista työtä tekevä on ohjannut lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneita nuoria aikuisia. Ohjaajat ovat työskennelleet erilaisissa työtehtävissä sosiaali- terveys- ja kasvatusalalla ja ohjausprosessien pituudet ovat vaihdelleet yksittäisistä tapaamisista useita vuosia kestäneisiin ohjaussuhteisiin. Yhteistä näille erilaisissa toimintaympäristöissä toteutuneille ohjausprosesseille on niiden pyrkimys vahvistaa toimijuutta ja kiinnittää yhteiskuntaan (Vehviläinen 2014, 16). Nuorten toimijuus rakentuu ohjauksessa vastavuoroisena prosessina, johon vaikuttavat monitahoisesti sosiaaliset suhteet ja ympäröivä konteksti (Toiviainen 2019, 42-43).

Ohjauksen tavoitteena on toimijuuden vahvistaminen. Yksilöllisen toimijuuden korostaminen jättää kuitenkin usein yhteiskunnalliset ja rakenteelliset toimijuuden mahdollistajat ja esteet huomiotta. (Souto 2019, 14-16.) Erilaiset instituutiot luovat ohjaukselle kehyksiä, odotuksia ja tavoitteita. Institutionaalisissa ohjaustilanteissa ohjaaja käyttää lähes poikkeuksetta instituutioon liittyvää valtaa suhteessa ohjattavaan. Valta voi ohjaussuhteessa olla luonteeltaan asiantuntijuuteen, profession tai henkilökohtaiseen arvoasemaan liittyvää. (Vehviläinen 2014, 16-18.) Lastensuojelussa suojelun kohteena olevaan lapseen kohdistetaan aina julkista valtaa.

Esimerkkinä yhteiskunnallisen kontrollin vaikutuksista nuorten toimijuuteen ovat erilaiset ehdolliset tuet, joiden saaminen edellyttää nuorelta tietynlaista toimintaa. Auttamistyön piirissä olevien nuorten toimijuutta rajataan usein erilaisilla ehdoilla, ja toimijuuden rakentuminen on kontrollin kanssa tasapainottelua. (Juvonen 2015, 49.) Toimijuuden mahdollisuudet ja rajaukset muodostuvat erilaisiksi erilaisissa konteksteissa. Myös sosiaaliset ja institutionaaliset valtarakenteet määrittävät toimijuuden toteutumista. (Toiviainen 2019, 38.)

Vallankäytön ja kontrollin kysymykset painottuvat erityisesti niissä tilanteissa, joissa lapsi tai nuori pakotetaan avun piiriin. Työntekijän näkökulmasta kontrolliin perustuva auttaminen on riskienhallintaa, asiakasprosessin säätelemistä ja joskus jopa autettavan tahdonvastaisia ”pakkotoimenpiteitä”. Lisäksi yhteinen neuvottelu ja toimijuuksien liittoutuminen kuuluvat osaksi kontrolliin perustuva auttamista. Liittoutuminen voi tarkoittaa myös eri viranomaisten liittoutumista nuoren asioiden hoitamiseksi, jolloin helposti nuoren oma toimijuus tulee ohitetuksi ja asiat hoidetaan viranomaisten kesken. (Juvonen 2015, 83-85.)

Nuoreen kohdistetun kontrollin myötä hänen toimijuutensa vaihtoehdot kapenevat ja nuoreen kohdistuu erilaisia täytymisen odotuksia: täytyy hakeutua koulutukseen, täytyy osoittaa aktiivisuutensa työnhakijana, täytyy tulla sovittuihin tapaamisiin sosiaalityöntekijän kanssa. Kaikki nämä institutio-naaliset ja kulttuurisesti odotetut täytymisen ulottuvuudet yhtäältä rakentavat nuoren toimijuutta ja toisaalta voivat toimia toimijuutta rajoittavina tekijöinä. (Juvonen 2015, 86-89.) Ohjauksellisessa tilanteessa tasapainoillaan jatkuvasti tuen ja kontrollin tarjoamisen ristipaineessa. Aikuisten silmin katsottuna kapinoinnilta vaikuttava nuoren toiminta voikin olla nuoren näkökulmasta tiukkojen raamien puitteissa rakentuneen toimijuuden ainut vaihtoehto. (Aaltonen 2012, 183-190.)

Nuorten toimijuudella on tärkeä rooli myös peruskoulun jälkeiseen koulutukseen hakeutumisessa ja siirtymissä koulutuksesta työelämään. Englannissa tehdyissä tutkimuksissa havaittiin, että noin 10% nuorista aikuisista päätyy koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle johtuen sosioekonomisten ja psykososiaalisten resurssien vähäisyydestä. Erityisesti perheen sosioekonomiset resurssit ovat yhteydessä laajempaan sosiaaliseen asemaan ja struktuuriin, jotka määrittävät paitsi yksilön toimintaa myös hänen ajatuksiaan omista mahdollisuuksistaan. Vaikuttaakin siltä, että nuoret valitsevat usein mahdollisiksi määrittelemistään koulutus- ja urapoluista sellaisen, jonka kokevat mielekkäänä ja saavutettavana. (Schoon & Lyons-Amos 2016, 35-51.)

Lastensuojeluun ja lastensuojelulaitoksiin liittyvässä tutkimuksessa nousee esiin paljon asenteita ja leimaantumista, mutta myös aitoja kokemuksia autetuksi tulemisesta ja avun saamisesta. Harkkon, Lehikoisen, Lehdon ja Ala-Kauhaluoman (2016) tutkimuksessa lastensuojelulaitoksissa työskentelevät työntekijät nostavat esiin huoltaan tarjotun ohjauksellisen tuen liian lyhyestä kestosta niiden nuorten kohdalla, joilla on monialaisia haasteita teini-ikäisenä. Vaikka valtaosa kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleista nuorista kertoo saaneensa kannustusta peruskoulun jälkeisiin opintoihin ja oman mielekkään koulutus- ja työuran tavoittelemiseen, joka kolmannella näistä nuorista ei ole työelämään liittyviä suunnitelmia. Lastensuojelulaitoksessa asuvien lasten elämässä tärkeimmiksi ohjaustarpeiksi muodostuvat arjen perusasioiden hallinta ja vuorokausirytmä. Lastensuojelulaitoksessa työskentelevät eivät nosta esiin lasten peruskoulun jälkeisiä koulutus- ja uravalintoja tärkeinä ohjauksen tavoitteina. (Harkko ym. 2016, 126-128.) Tämä kuvaa hyvin lastensuojelun piirissä olevien lasten elämän rikkinaisyyttä. Lastensuojelulaitokseen sijoitettujen lasten kohdalla tärkeintä on ohjauksellisten interventioiden avulla saavuttaa ensin jonkinlainen tasapaino arkeen ennen kuin on mahdollista lähteä suuntaamaan ajatuksia kohti koulutus- ja työuria.

3.4 Ohjausvuorovaikutus toimijuuden tukena

Ohjaajan rooli prosessin ohjaajana erottaa ohjaustilanteen arkielämässä läheisten kanssa tapahtuvasta keskustelemisesta. Ohjaaja tarjoaa ohjattavan käyttöön oman prosessiin liittyvän asiantuntemuksensa ja mahdollisuuden tarkastella omaa elämäntilannetta uudenvälisistä näkökulmista. (Vehviläinen 2014, 58-72.) Tarkastelen tässä tutkielmassa ohjausprosesseja Sanna Vehviläisen (2014) ohjausvuorovaikutukseen liittyvien orientaatioiden kautta. Vehviläisen teoria soveltuu ohjaustilanteiden ja prosessien jäsentämiseen erilaisissa ohjausympäristöissä ja tarjoaa mahdollisuuden tarkastella sosiaali-, terveys- ja kasvatusalalla toteutuvaa ohjausta yhtenä kokonaisuutena. Tutkielman aineistossa lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneet nuoret aikuiset nimeävät merkityksellisiksi ohjaussuhteiksi esimerkiksi suhteen terapeuttiin, lastensuojelulaitoksen omaohjaajaan tai ammatilliseen opettajaan. Analyysiluvussa 6 käsittelen nuorille aikuisille merkityksellisiä ohjaustilanteita kiinnittäen huomiota ohjausvuorovaikutukseen ja sen orientaatioihin. Ohjausvuorovaikutuksen tarkastelussa ohjaajan ammatillinen tausta jää vähemmälle huomiolle ja analyysi keskittyy tarkastelemaan ohjausprosessien merkityksellisyyttä ohjattavien lasten ja nuorten näkökulmasta.

Ohjausvuorovaikutus voidaan Vehviläisen (2014, 115-121) jaottelun mukaan jakaa neljään orientaatioon: tutkivaan-, kannattelevaan-, ongelmanratkaisu- ja opettamisorientaatioon. Näillä neljällä orientaatiolla on jokaisella paikkansa ohjausvuorovaikutuksessa ja niiden käyttö vaihtelee ohjaustilanteen mukaan.

Kannattelevan orientaation keskiössä ovat aito kiinnostus ja läsnäolo. Tärkeäksi muodostuu hyväksyminen, joka voi ilmetä ryhmän osana olemisena tai erilaisuuden kunnioittamisena. Ohjattava saa olla ohjauksessa omana itsenään, kaikkine vahvuuksineen ja puutteineen. Kannattelemineen ilmenee myös hyväksymisenä, joka mahdollistaa tunteiden esiin tuomisen ja huomioimisen. Ohjaajan läsnäolo ilmenee eleissä, liikkeissä ja puhumisen tavassa ja on luomassa puitteita kannattelevalle kohtaamiselle. Kannattelemineen luo mahdollisuuden pysähtyä tarkastelemaan isoltakin tunteita yhdessä ohjattavan kanssa. Samalla kuuntelemisen tärkeys korostuu ja ohjaaja viestii ohjattavalle vahvalla tavalla, ettei ratkaisuihin tarvitse kiirehtiä vaan käsiteltävien aiheiden äärellä on tärkeää viettää aikaa. (Vehviläinen 2014, 122-133.)

Tutkiva orientaatio suuntaa kannattelua enemmän käsillä olevan tilanteen tietoiseen tarkasteluun ja reflektioon. Tutkivan orientaation voidaan ajatella olevan välttämätöntä ohjausprosessin etenemisen ja päämäärän saavuttamisen kannalta. Tutkiminen voi kohdistua ohjattavan kokemuksiin ja tapahtua joko itsekseen tai dialogissa ohjaajan kanssa. Tilanteen tai ongelman tutkiminen luo näkökulmia ja ulottuvuuksia, joita tarvitaan tilanteen käsittelemiseksi. Tutkimisen ehdottomana etuna on, että se rikkoo rutiineja ja tarjoaa tilaa ja aikaa pohtia asioita ilman äkkiratkaisuja. (Vehviläinen 2014, 136-141.)

Ongelmanratkaisuorientaatio on tuttu jokaiselle ohjaustyötä tekevälle. Ohjattava saapuu ohjaustilanteeseen usein jonkin ongelman kanssa, johon haluaa ratkaisun. Tällöin ohjaustapaaminen aloitetaan usein tilannekuvauksella, johon aletaan yhdessä pohtia ratkaisua. Neuvon antaminen liittyy usein osaksi ongelmanratkaisemiseen pyrkivää ohjaustilannetta. Neuvon kautta ohjaaja tarjoaa omaa ammattitaitoaan ohjattavan päätöksenteon tueksi muotoilemalla vaihtoehtoja, tukemalla ohjattavaa tai osallistumalla ratkaisuntekoproessiin. Ongelmanratkaisuorientaatiossa ohjaaja tukee ohjattavan toimijuutta tarjoamalla ohjattavalle tilaa ja mahdollisuuksia käsitellä ja löytää erilaisia ratkaisuja. (Vehviläinen 2014, 155-167.)

Opettamisorientaatiossa ohjaaja rakentaa ohjattavalle pedagogisia tilanteita, joiden kautta ohjattava saa kehittyä kohti päämääriään. Opettamisorientaatiossa koko ohjausprosessi voidaan nähdä oppimistilanteena, joka kehittää ohjattavan taitoja. Systemaattisesti toistettuna se rakentaa ohjattavalle oppimisympäristön, joka vahvistaa ohjattavan osallisuutta ja luo mahdollisuuden kasvaa ja kehittyä ohjausprosessin aikana. Opettamisorientaatio voi tukea myös toimijuuden vahvistumista, jos se toteutuu monimuotoisena ja ohjauksen tavoitteet ja toimintatavat ovat läpinäkyviä ja selkeitä. (Vehviläinen 2014, 177-195.)

Ohjattavan aktiivinen toimijuus luo pohjan ohjauksen prosesseille. Toimijuus edellyttää ohjattavalta ohjaukseen sitoutumista, ohjauksen merkitykselliseksi kokemista, halua tehdä valintoja ja valmiutta kantaa vastuuta omista päätöksistään. Toimijuuden mahdollisuudet ovat kuitenkin aina aikaan, paikkaan ja sosiaalisiin yhteyksiin kytkettyjä ja sellaisenaan relationaalisia. Ohjausprosessiin liittyykin olennaisena osana prosessin sanoittaminen ja tavoitteiden yhdessä määrittelemine. Ohjaajan tehtävänä on tukea, mikäli ohjattava on epävarma ja toimijuus hapuilevaa tai kehittymässä olevaa. (Vehviläinen 2014, 21-25.)

3.5 Tutkimuskysymykset

Tässä tutkielmassa tarkastelen lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneiden nuorten aikuisten toimijuutta erityisesti sosioekonomisen aseman näkökulmasta. Tarkastelun kohteena on toimijuus köyhyyden ja vähävaraisuuden kontekstissa. Kuvaan nuorten aikuisten toimijuuden muotoja Ruth Listerin (2004) nelijakoista mallia apuna käyttäen. Sanna Vehviläisen (2014) ohjauksen generalistinen malli toimii teoreettisena viitekehystenä niille tilanteille, joissa nuoret aikuiset kertovat jonkun ammattikseen ohjauksellista työtä tekevän ohjanneen heitä arjessa sekä koulutukseen ja uraan liittyvissä valintatilanteissa.

Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1) Millaisia merkityksiä sosioekonominen asema saa lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneiden nuorten aikuisten toimijuudessa?
- 2) Miten lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneiden nuorten aikuisten sosioekonominen asema on huomioitu ohjaustilanteissa?

4 Tutkimuksellisten lähestymistapojen esittely

Tämä Pro gradu -tutkielma on luonteeltaan laadullinen tutkimus, jossa tärkeiksi muodostuvat ihmisten kokemuksilleen antamat merkitykset ja niiden muodostuminen osana ympäröivää yhteisöä ja yhteiskuntaa. Siinä missä määrällisellä tutkimuksella mitataan ja saadaan tietoa suurten aineistojen keskimääräisyyksistä ja mitattavien asioiden syy-seuraussuhteista, laadullinen tutkimus pyrkii mittaamisen sijaan ymmärtämään ja selittämään maailmaa. Tietoa voidaan käyttää yhteiskunnan rakentamiseen, mutta toisaalta myös kuulumattomien äänten kuulumiseen ja näkymättömän näkemiseen. Ohjaustyötä tekeville ammattilaisille tietoisuus ohjattavien tavasta jäsentää maailmaa ja luoda merkityksiä voi olla työn kannalta olennaista ja hyödyllistä. (McLeod 2001, 2-7.)

Laadullinen tutkimus lähtee aina käyntiin tutkimusaiheen valinnasta, joka perustuu tarpeeseen tuottaa tietoa. Tutkimuksen tekijän on pohdittava mille yleisölle ja mihin tarkoitukseen hän tietoa tuottaa. Tämän jälkeen on muotoiltava tutkimuskysymykset ja valittava tutkimukselle tarkoituksenmukainen aineistonkeruun ja analyysin tapa. (McLeod 2001, 132.) Mielenkiinto tämän tutkielman aihevalintaan nousee sekä yhteiskunnallisesta että akateemisesta keskustelusta, joihin olen viitannut aiemmissa luvuissa ja joihin palaan vielä myöhemmin aineistoa analysoidessa ja loppupohdinnassa. Ohjauksen koulutuksen opiskelijana pyrkimyksenäni on tuottaa näkökulmia ohjaustilanteisiin ja ohjauksessa käytäviin keskusteluihin. Edellisen luvun lopussa esitellyt tutkimuskysymykset ovat muotoutuneet tutkielma prosessin edetessä, kun teorian ja aineiston välinen vuoropuhelu on edennyt (vrt. Koski 2011.)

Tässä luvussa esittelen tutkimuksen kulkua sekä metodologisia valintoja. Tutkimusaineisto on kerätty teemahaastatteluilla ja analyysi rakentuu dialogisen tematisoinnin periaatteita noudattaen.

Lastensuojelun piirissä kasvaneiden nuorten aikuisten tutkimukseen liittyy myös erityisiä eettisiä kysymyksiä, joihin paneudun luvun loppupuolella. Tutkimusaiheena sosioekonomiselle taustalle annettujen merkitysten ja mahdollisen koetun köyhyyden tutkiminen vaatii sensitiivisyyttä ja tarkkaa harkintaa sekä tutkimuskysymyksiltä että haastattelukysymyksiltä.

4.1 Aineiston esittely

Jo aineistonkeruu vaiheessa teoria ohjaa niitä kysymyksiä, joita tutkija lähtee selvittämään. Toisaalta aineiston keräämisen jälkeen on pysähdyttävä miettimään, minkälaisilla teoreettisilla lähtökohdilla tutkija pyrkii aineistossa esiin nousseita tuloksia selittämään. (Salo 2015, 181-182.) Laadullisessa tutkimuksessa aineiston koolle ei ole asetettu spesifiä vaatimusta. Aineisto pyrkii lisäämään tutkijan ymmärrystä ja teoreettista käsitteellistämistä tutkittavana olevasta aiheesta. Laadullisen tutkimuksen keskiössä ei näin ollen ole aineiston koko vaan pikemminkin tutkimuksellisesti tuotetun tiedon merkityksellisyys. (Eskola & Suoranta 1998, 60-63.)

Tämän tutkielman aineistona on yhdeksän teemahaastattelua, jotka on tehty keväällä 2019. Haastatteluihin osallistuneet ovat 19-25-vuotiaita nuoria aikuisia, jotka ovat alaikäisenä asuneet lastensuojelulaitoksessa Itä-Suomessa. Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin sanatarkasti. Yksittäiset haastattelut kestivät 22-55 minuuttia. Haastatteluja kertyi yhteensä 5 tuntia 22 minuuttia 36 sekuntia ja sanatarkkaa litteraatiota 88 sivua (fontti Calibri, fonttikoko 11, riviväli 1). Haastateltavat saivat itse päättää, missä haastattelu toteutetaan. Kaksi haastattelua toteutettiin lastensuojelulaitoksen tiloissa, viisi haastateltavien kotona ja yksi kahvilassa. Yksi haastatteluista toteutettiin puhelimitse pitkän välimatkan vuoksi. Haastattelijan näkökulmasta puhelimitse toteutettu haastattelu ei tässä aineistossa poikennut sisällöltään muista haastatteluista. Haastateltavan puheenvuorot olivat puhelinhaastattelussa jopa pidempiä kuin kasvokkain tapahtuneissa haastatteluissa. Puhelinhaastattelu nauhoitettiin puhelimen tallennustoiminnolla, muissa haastatteluissa nauhoittamiseen käytettiin erillistä nauhuria. Haastatteluissa käytettiin samaa teemoihin perustuvaa haastattelurunkoa (liite 1), yksittäiset kysymykset ja keskustelun eteneminen muotoituivat eri haastatteluissa hieman erilaiseksi.

Aineiston hankinnassa hyödynsin niin kutsuttua ”lumipalloefektiä”. Etsin tutkielmaani haastateltavia Facebook ilmoituksella ja ns. ”puskaradion” kautta. Omien lastensuojelun parissa tehtyjen työvuosien vuoksi pystyin hyödyntämään omia verkostojani haastateltavien hankkimisessa. Kutsuin henkilökohtaisesti haastateltavaksi nuoria aikuisia, jotka olivat alaikäisenä asuneet

lastensuojelulaitoksessa. Mukaan kutsutut nuoret myös ehdottivat, että voisivat pyytää tutkielmaan mukaan tuntemiaan nuoria, jotka ovat myös asuneet lastensuojelulaitoksessa.

4.2 Merkitysten tutkiminen

Tutkielman aineisto koostuu lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneiden nuorten aikuisten haastattelusta. Tutkimuskysymyksiäni avulla kysyn lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneilta nuorilta aikuisilta millaisia merkityksiä he antavat sosioekonomiselle asemalle. Sosioekonomisen aseman merkitys tutkittaville tulee esiin heidän sanoistaan, käytetyn kielen ilmausten kautta (vrt. Marton & Pong 2005). Toisena tutkimuskysymyksenä kysyn, miten nuorten aikuisten sosioekonominen asema on tullut huomioiduksi ohjaustilanteissa.

Laadullisessa tutkimuksessa tieto on relationaalista, aikaan, paikkaan ja subjettiin sidottua, niinpä kysymykset oikeasta ja väärästä eivät ole relevantteja (Tuomi & Sarajärvi 2018, 75-77). Merkitysten tutkimuksessa yksilöllinen ajattelu on aina sidoksissa ympäröivään sosiaaliseen ja yhteiskunnalliseen kontekstiin. Juuri merkitysten sosiaalisen ja kulttuurisen luonteen vuoksi on huomattava, että haastateltavan puhuessa itselleen merkityksellisistä asioista, puheessa on aina läsnä myös laajempi konteksti. (Lehtonen 1996, 16-23.)

Merkitykset ilmenevät osana kontekstia, joten voidaan todeta, etteivät merkitykset ole pysyviä vaan aina aikaan ja paikkaan sidottuja ja sellaisinaan relationaalisia. Toimijuutta tutkittaessa on huomiotava, että lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneet nuoret aikuiset kertovat haastattelussa omasta elämästään, mutta läsnä on myös erilaisia positioita, joihin he sijoittavat paitsi itsensä, myös haastattelijana toimivan tutkielman tekijän. Tutkielman tekijän tehtävänä on avata lukijalle kontekstia, jossa merkitykset syntyvät ja jossa niitä tulkitaan. (Lehtonen 1996, 169; 215-218.)

Haastateltavat suhteuttavat jatkuvasti puhettaan siihen, minkä he ajattelevat olevan normatiivista ja odotettua. Haastattelulla ei täten päästä aina suoranaisesti käsiksi siihen, miten haastateltavat ajattelevat, vaan puhe ja sille annetut merkitykset syntyvät aina tiettyyn aikaan, paikkaan ja tilanteeseen sidottuna. (Ruusuvoori, Nikander & Hyvärinen 2010.) Tämän tutkielman haastatelussa nuoret aikuiset vaikuttavat puhuvan kategorisoivaa ja leimaavaa lastensuojelutaustaisen lapsen identiteettiä vastaan. Haastatellut eivät halua asettua marginaaliin. Vaikka lastensuojelulaitokseen sijoittamiselle annetut merkitykset muodostuvat kannattelevaksi ja lastensuojelulaitoksessa vietettyä ajanjaksoa

kuvaillaan positiivisin sanankääntein, nuoret aikuiset korostavat itsenäisyyttään ja omin voimin pärjäämistään. (vrt.Juhila 2004.) Pohdin tätä asetelmaa tarkemmin tutkielman analyysiluvuissa.

4.3 Teemahaastattelu aineistonkeruu menetelmänä

Haastattelussa on aina kysymys ihmisten välisestä kommunikaatiosta. Haastattelulla saatu tieto on riippuvaista sekä haastattelijasta että haastateltavasta. Haastattelijan aito kiinnostus haastateltavaa ja hänen kertomaansa kohtaan edesauttaa luottamuksellisen ilmapiirin rakentamisessa. (Kvale 2007, 8-9) Teemahaastattelussa haastateltavilla on tilaa ilmaista myös asioita, joita tutkija ei huomaa kysyä. Teemahaastattelu tarjoaa haastattelijalle mahdollisuuden tehdä tarkentavia kysymyksiä ja syventää haastattelussa esiin tulleita kokemuksia. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 87-88.)

Tässä tutkielmassa päädyin käyttämään teemahaastattelua aineistonkeruu menetelmänä, koska teemahaastattelu antaa informanteille mahdollisuuden painottaa omia vastauksiaan niihin teemoihin, joita he pitävät tärkeinä. Teemahaastattelu antaa myös tutkijalle mahdollisuuden lisäkysymyksiin ja haastattelurungon muokkaamiseen haastattelun kuluessa. Tarkkaan strukturoitu haastattelulomake olisi todennäköisesti kaventanut tutkimuksen aineiston syvyyttä. Tutkielman teemahaastatteluissa käytetty haastattelurunko on liitteenä (liite 1). Haastatteluissa kysyn lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneilta nuorilta aikuisilta taustatietoja, ohjauskokemuksia, rahan käytön suunnittelua ja rahan vaikutusta elämään, mahdollisia köyhyys kokemuksia ja ajatuksia köyhyydestä sekä keneen tukeen nuoret aikuiset nojaavat ongelmatilanteissa. Haastattelun teemoina ovat sosioekonominen asema ja sille annetut merkitykset sekä ohjausvuorovaikutuksessa koettu toimijuutta vahvistava tuki.

Haastateltava muodostaa käsityksiään myös haastattelun aikana vastavuoroisessa suhteessa haastattelijan ja hänen esittämiensä kysymysten kanssa. Tutkimuksessa on havaittu, että samat haastateltavat voivat ilmaista erilaisia ajatuksia samasta ilmiöstä, mikäli asiaa kysytään eri tavoin tai mikäli haastattelu uusitaan eri aikana. Haastattelun lopuksi haastateltavaa voidaan pyytää refleктоimaan omaa kokemustaan ja haastattelussa esitettyjä kysymyksiä. (Marton & Pong 2005.) Tämän tutkielman aineistoa kerätessä haastattelun lopuksi käytiin haastateltujen kanssa keskustelua haastattelun esiin tuomista tuntemuksista. Eräs haastateltu totesi haastattelukysymysten olleen vaikeita, jolloin päästiin keskustelemaan siitä, millaisia kysymyksiä haastateltava olisi toivonut. Haastattelurungon (liite 1) viimeisenä kysymyksenä tiedustellaan haastateltavalta, olisiko hänellä vielä jotain lisättävää tai kysyttävää tutkimukseen liittyen. Tähän kysymykseen haastatellut tyypillisesti vastasivat, ettei heillä

ole enää mitään sanottavaa. Haastattelijan jäädessä keskustelemaan haastatellun kanssa varsinaisen haastattelun päätyttyä, tyypillisesti jokaisella oli kuitenkin vielä jotain lisättävää tutkimuksen teemoihin liittyen. Vaikka tutkimushaastatteluja ei tässä tutkielmassa uusittukaan toisena ajankohtana, haastatelluilta pyydettiin lupa, jotta heihin voidaan mahdollisten lisäkysymysten tai tarkennusten vuoksi olla myöhemmin yhteydessä. Haastatellut saivat itse vaikuttaa haastattelun toteutustapaan ja valita fyysisen ympäristön, jossa haastattelu tehtiin. Myös haastattelun ajankohdat sovittiin haastateltavien aikataulujen mukaisesti.

Marginaalisia ilmiöitä tai marginaalissa eläviä ihmisiä tutkiessa haastattelussa voi tulla esiin vastapuhetta, jolla haastateltavat pyrkivät haastamaan heihin asetettuja odotuksia esimerkiksi kieltämään tai muuttamaan yleisesti käytettyä puhetapaa. Marginaalissa olevat voivat pyrkiä itse sisältäpäin määrittelemään niitä merkityksiä, joita marginaalisuus heidän omassa toiminnassaan ja ajattelussaan saa. (Jokinen & Huttunen & Kulmala 2004, 11-12.) Tämän tutkielman teemahaastatteluissa on pyritty jättämään tilaa ja mahdollisuuksia sille, että haastatellut nuoret aikuiset voivat itse puhua asioista omalla äänellään ja painottaa haastattelua merkitykselliseksi kokemiinsa asioihin. Haastatteluissa nousee esiin nuorten aikuisten tarve määritellä lastensuojelulaitoksissa asuvat lapset omaksi kategoriakseen. Toisaalta samanaikaisesti haastatellut pyrkivät asemoimaan itsensä selviytyjien kategoriiaan, joka poikkeaa selkeästi sellaisesta elämänkulusta, jonka he kuvaavat tyypilliseksi lastensuojelutaustaisen elämänkuluksi.

4.4 Dialoginen tematisointi ja aineiston analyysi

Laadullisessa tutkimuksessa aineisto ja siitä tehtävät tulkinnat ovat aina sidoksissa teoriaan. Teorian ja aineiston välinen dialogi jatkuu läpi tutkimusprosessin. (Ruusuvoori, Nikander & Hyvärinen 2010, 13.) Dialoginen tematisointi on tutkimuksen tekijän työkalu, joka ei ole jäykästi ja tarkkarajaisesti määritelty (Koski 2011, 148). Salo (2015, 181-183) kutsuu laadullisen analyysin tekemistä ”teorian kanssa ajatteluksi”. Analyysi ei ole muista tutkimuksen vaiheista irrallaan, vaan teorian ja aineiston välillä käydään jatkuvaa dialogia. Teoria on kulkenut tutkimuksessa mukana ideointivaiheesta lähtien. Aineiston hankkimisen jälkeen teorian ja aineiston kulkeminen käsi kädessä jatkuu.

Aineiston keräämisen ja litteroinnin jälkeen tutkimuksessa alkaa vaihe, jota kutsutaan analyysiksi. Analyysissa aineistoa ensiksi tiivistetään poimimalla aineistosta teoreettisen ajattelun kannalta oleelliset ja merkitykselliset kohdat (Koski 2011, 136). Tämän tutkielman analyysin ensimmäisessä

vaiheessa aineisto on kategorisoitu poimien aineistosta kohdat, joissa nuoret aikuiset puhuvat rahasta, sosioekonomisesta- asemasta ja ohjaustilanteista. Poimintaa tehdessä olen konkreettisesti siirtänyt pitkistä litterointiaineistosta valitut kohdat omaan tiedostoonsa ja jaotellut erikseen kohdat, joissa puhutaan taloudellisesta toimeentulosta ja toisen otsikon alle kohdat, joissa puhutaan ohjaustilanteista.

Analyysin toisessa vaiheessa tiivistettyä aineistoa kategorisoidaan teemoiksi teorian avulla. Dialogisessa tematisoinnissa aineisto ja teoria käyvät jatkuvaa vuoropuhelua koko tutkimuksen ajan, mutta erityisesti tässä analyysin vaiheessa vuoropuhelu korostuu. (Koski 2011, 138-139.) Analyysin ensimmäisessä vaiheessa tehty raakajaottelu (vrt. Koski 2011, 138) auttoi tutkielman teoriaan peilattuna näkemään, että aineiston teemoiksi muodostuivat pärjäämisen eetos sekä puhe köyhyydestä, vähävaraisuudesta ja ajoittaisista toimeentulovaikeuksista. Yhtenä hallitsevan teemanä on kokemuksista kertominen kolmannessa persoonassa, varsinkin taloudellisesta huono-osaisuudesta puhutaan ”muille ja toisille” tapahtuvana asiana. Ohjauskokemusten toistuvina teemanä esiintyy ajautuminen peruskoulun jälkeisiin toisen asteen opintoihin ja pitkien ohjausprosessin merkityksellisyyden korostaminen.

Analyysin viimeisessä vaiheessa aineiston ja teorian vuoropuhelun perusteella syntyvät tulkinnat ja johtopäätökset. Tulkinnan tavoitteena on vastata tutkimuskysymyksiin ja avata tutkijan aineistosta tekemiä teoreettisia johtopäätöksiä. Aineiston ja teorian vuoropuhelu jatkuu tässä analyysin vaiheessa. Aineistolle esitettyihin kysymyksiin vastaaminen voi edellyttää myös uuden teoreettisen sisällön käyttämistä, jolloin vuoropuhelu saa uusia näkökulmia. (Koski 2011, 145-146.) Tässä tutkielmassa tulkinnat on sijoitettu lukujen 5 ja 6 sisään, johtopäätöksiä avataan yhteenvedon nimellä olevassa luvussa 7.

4.5 Eettisyys ja objektiivisuuden pyrkimys kiinteänä osana tutkimusta

Hyvän tutkimuksen kriteerinä voidaan pitää tutkimuksen luotettavuutta ja toistettavuutta (McLeod 2001, 11). Laadullisessa tutkimuksessa omien olettamusten ja lähtökohtien sanoittaminen lisää luotettavuutta ja objektiivisuutta. Samalla on kuitenkin todettava, ettei tutkija voi haastatteluja tehdessään koskaan olla täysin objektiivinen ja ulkoapäin tilannetta havainnoiva vaan kantaa aina mukanaan omia olettamuksiaan, jotka tavalla tai toisella vaikuttavat tutkimuksen tekemiseen. (Eskola & Suoranta 1998, 210-211) Tutkimuseettisesti ja objektiivisuuden näkökulmasta tässä tutkielmassa haasteeksi muodostuu oma työhistoriani lastensuojelulaitoksessa. Koska kysymyksessä on laadullinen, kokemuksiin keskittyvä haastattelu, omasta alaan liittyvästä asiantuntijuudesta voi olla myös hyötyä

esimerkiksi erilaisten termien, tukimuotojen ja lastensuojelulaitosten arjen toiminnan tuntemisessa. Lastensuojelulaitoksen arjen ja asiakaskunnan tunteminen on voinut vaikuttaa myös haasteltavien löytämiseen ja valikoitumiseen.

Tutkimuksen eettisyys edellyttää, että haastateltavalle annetaan tarpeeksi tietoa tutkimuksesta ja että hän ymmärtää osallistumisen olevan täysin vapaaehtoista. Haastateltavalla on oikeus kieltäytyä osallistumasta tutkimukseen. On tärkeää, että haastattelija kertoo nämä asiat haastateltavan kanssa sekä ennen haastattelua että sen jälkeen. Haastateltaville on kerrottava, miten anonymiteetti rakennetaan ja yksityisyyttä suojataan tutkimusprosessin aikana. (Kvale 2007, 27) Tässä tutkielmassa kerroin jo kutsua lähettäessäni haastattelun tarkoituksesta ja siitä, että osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Samat asiat tutkielmasta kertosin vielä jokaisen haastattelun alussa. Kerroin jokaiselle haastatellulle, etteivät heidän nimensä päädy tutkielman raporttiin vaan raportissa käytetään haastatelluista joko pseudonimiä tai kirjain ja numerokoodeja.

Tutkimuksen luottamuksellisuuden vuoksi haastateltavien henkilöllisyys on häivyttävä niin, ettei heitä voi valmiista tutkimuksesta tunnistaa. Tutkijan on tärkeää reflektoida jo etukäteen sitä, millaisia seurauksia haastattelu ja tutkimukseen osallistuminen voi haastateltavalle aiheuttaa. Sensitiivisten ja intiimien asioiden käsittely luottamuksellisessa ilmapiirissä voi laukaista haastateltavassa reaktion myös jälkikäteen. Tällaisia tilanteita varten on käytävä läpi, kehen haastateltavat voivat olla yhteydessä, mikäli heille nousee myöhemmässä vaiheessa mieleen asioita haastattelun pohjalta. (Kvale 2007, 27-29.) Tämän tutkielman analyysissä käytän haastattelusitaattien yhteydessä haastateltavista numerokoodia H1, H2 jne. Tällöin lukija näkee sitaattien olevan eri henkilöiltä, mutta haastateltavien henkilöllisyys tulee häivytyksi. Haastatteluiden aikana käytiin keskustelua siitä, kehen haastatellut ottavat yhteyttä, mikäli haluavat keskustella elämän haasteista tai ongelmatilanteista. Haastatelluille kerrottiin myös, että he voivat halutessaan olla yhteydessä haastattelijaan.

4.6 Lastensuojeluun liittyvän tutkimuksen erityispiirteitä

Kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista ei voida puhua yhtenä kategoriana vaan joukko koostuu erilaisista yksilöllisistä elämäntarinoista, taustoista ja tarpeista. Näiden lasten äänen esiin tuominen on yksi lastensuojelun laitosympäristöstä tehtävän tutkimuksen lähtökohdista. Useat tutkijat ovat

kuitenkin törmänneet vaikenemiseen ja vaikeuteen tavoittaa lastensuojelulaitoksessa asuneita mukaan tutkimukseen. (Eronen 2012, 16-18.)

Pekkarinen (2015, 294-296) kuvaa artikkelissaan aikuistuneiden lastensuojeluasiakkaiden tavoittamisen vaikeutta. Hän pohtii, että kohderyhmän saavuttamisen esteenä voivat olla ujous, saamattomuus tai osaamattomuus. Toisaalta lastensuojelulaitoksessa vietetty aika tai lastensuojeluun liittyvät kokemukset voivat olla sellaisia, joita aikuistuneet nuoret eivät halua muistella. Tutkijan kannalta on koko ajan pidettävä mielessä myös valta-asetelmat, joita tutkimuksen tekemiseen liittyy. Eronen (2012, 101) puolestaan nostaa esiin lastenkotisijoituksiin liittyvän hiljaisuuden kulttuurin, joka on tyypillistä suomalaiselle yhteiskunnalle. Juvonen (2015, 103) päätyi haastattelemaan etsivää nuorisotyötä tekeviä työntekijöitä, koska nuorten tavoittaminen ja tutkimukseen sitouttaminen oli niin hankalaa.

Tässä tutkielmassa nuoret aikuiset vastasivat lähettämiini haastattelukutsuihin nopeasti ja kymmenen lähetettyyn kutsuun sain yhdeksän myöntävää vastausta. Aiemmin kuvaamani kaltaisia vaikeuksia tutkittavien tavoittamisessa tai sitouttamisessa ei tullut esiin. Yksi haastatteluun osallistuneista nuorista aikuisista kertoi muutamaa vuotta aiemmin nähneensä lehdessä ilmoituksen, jossa haettiin lastensuojelutaustaisia nuoria mukaan tutkimukseen. Nuori aikuinen kertoi tuolloin pohtineensa vastaisiko ilmoitukseen, mutta lopulta jätti vastaamatta, koska se olisi vaatinut itseltä yhteydenottoa. Tätä tutkielmaa varten lähetettyyn henkilökohtaiseen kutsuun oli haastatellun mukaan helpompi vastata myöntävästi kuin yleiseen lehdessä esitettyyn kutsuun.

Haastatteluja tehdessä pohdin omaa asemaani haastattelijana. Haastattelemillani nuorilla oli tiedossa, että työskentelen lastensuojelulaitoksessa. Tällä saattoi olla vaikutusta siihen, että haastatteluiden sopiminen oli vaivatonta ja keskustelun ilmapiiri haastatteluiden aikana luottamuksellinen. On kuitenkin muistettava, että asemani osana lastensuojeluinstituutiota voi vaikuttaa haastatteluiden kulkuun ja nuorten aikuisten antamiin vastauksiin. On tarpeen pohtia, mille yleisölle informantit puhuvat haastattelun aikana ja johtuuko esimerkiksi vastauksissa esiin tullut lastensuojelulaitoksessa vietetyn ajan hyvien puolien korostaminen haastattelijan asemasta instituution edustajana.

5 Sosioekonomisen aseman merkitys toimijuuden rakentumisessa

Tämän tutkielman aineisto koostuu yhdeksästä lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneen nuoren aikuisen haastattelusta. Tässä luvussa vastaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni: millaisia merkityksiä sosioekonominen asema saa lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneiden nuorten aikuisten toimijuudessa. Analyysissa keskityn niihin teemoihin, jotka toistuvat haastateltujen nuorten aikuisten puheissa. Kuvaan aineiston sisältöä ja analysoin sitä aiemmin esittämäni teorian valossa pitäen koko ajan mielessä tutkielman fokuksen ja tutkimuskysymykset.

Aineistoa kokonaisuutena leimaa tietynlainen pärjäämisen eetos, joka tulee esiin useissa haastatteluisissa. Yksi haastateltu kuvasi elämäntilannettaan haastattelun ulkopuolella pohtien, ettei ehkä olisi suostunut haastateltavaksi, jos elämäntilanne olisi haastattelu hetkellä ollut vaikeampi. Tähän ajatukseen tiivistyy nuorten aikuisten halu puhua itsestään selviytyjinä ja oman elämänsä aktiivisina rakentajina. Haastatellut kuvaavat poikkeuksetta nykyistä tilannettaan positiivisin sanankääntein ja nykyisen toimijuuden määritelmässä korostuu pärjääminen.

” Tosi hyvää [kuuluu]. On maailman ihanin lapsi ja on maailman ihaninta olla äiti ja saan kohta ammatin ja hain just seuraavaan kouluun...”H4

Pärjäämisen eetos voi olla haastateltujen nuorten tapa määritellä omaa sosiaalista identiteettiään yleistä laitosnuoriin kohdistettua ajattelua vasten. Ikään kuin he pyrkisivät tällaisella vastapuheella murtamaan sitä kategorisointia, johon he yleisesti ajattelevat lastensuojelutaustaisten nuorten aikuisten kuuluvan. Toisaalta on mahdollista, että tällainen puhe on osoitettu kuulijalle ja sen kautta halutaan määritellä uudelleen lastensuojelulaitoksessa asuneiden kategoriaa. (vrt. Juhila 2004, 21-26.)

Tutkiessaan nuorten kokemuksia elämän ”käännekohta”-kokemuksista Aaltosen (2012, 183-190) haastattelemista nuorista muutamat kuvasivat elämänlaatunsa merkittävästi parantuneen lastensuojelun piiriin pääsemisen myötä. Useista peräkkäisistä interventioista koostuva institutionaalinen tuki voi toimia nuorten vaikeissa elämäntilanteissa toimijuuden mahdollistajana. Rakenteet voivat asettaa nuorten toimijuudelle tiukkoja institutionaalisia rajoitteita, mutta samalla voi rakentua strategista toimijuutta, joka mahdollistaa suurenkin elämänmuutoksen.

Tässä tutkielmassa haastatteleman nuoret aikuiset kertovat kokeneensa lastensuojelulaitokseen sijoittamisen pääsääntöisesti positiivisena ja jopa elämää mullistavana kokemuksena. Lastensuojelulaitoksen tarjoama säännöllinen arki, johon kuuluvat päivärytmi ja rutiinit, toistuivat useiden nuorten aikuisten kertomuksissa tärkeinä lastensuojelulaitoksen tarjoamina asioina. Arjen pysyvyys ja säännöllisyys nousi esiin merkittävimpana lastensuojelulaitoksen tarjoamana tukimuotona myös palvelujärjestelmää selvittäneessä tutkimuksessa (Harkko ym. 2016). Nuoret aikuiset korostavat laitoksessa elämiseen liittyvää turvallisuutta. Turvallisuus koostuu aikuisten ja muiden sijoitettujen lasten luomasta yhteisöstä ja takaa mahdollisuuden ikätasoisiiin vastuisiin ja rooleihin.

” ... sai semmosen rytmin elämään. Niin se on aika paljon, että kun ennen.. tai siis että oli semmosta säännöllisyyttä...”H3

” ... se pelasti miun elämän.” ”... aika syvältä, ehkä masennukselta ja.. ehkä jopa aika pahalta itsetuhoisuudelta. Koska mie voin tosi tosi huonosti sillon, kun mie laitokseen pääsin. En joutunu vaan pääsin.”H4

Ruth Lister (2004) jakaa köyhien toimijuuden neljään kategoriaan, jotka on esitelty luvussa 3. Seuraavissa alaluvuissa analysoin aineistoani käyttäen Listerin neljää kategoriaa, jotka ovat: arjessa selviytyminen (getting by), ulos pyrkiminen (getting out), organisoituminen (getting organized) ja joka-päiväinen vastarinta (getting at).

5.1 ”Että onko siihen vara oikeesti”

Haastatteluaineistossa on paljon kuvauksia vähävaraisessa arjessa selviytymisestä (getting by), rahan käytön suunnittelusta ja käytössä olevien resurssien suunnittelusta. Toiminnan kuvataan suuntautuvan paitsi rahankäytön suunnitteluun myös vähävaraisuudesta tai köyhyydestä murehtimiseen. (vrt. Lister 2004, 135-136.) Etenkin itsenäistymisvaiheeseen liittyy taloudellisia vaikeuksia ja erityisesti haasteita vähäisten varojen suunnitelmalliseen käyttöön. Taloudellinen asema vaikuttaa haastateltujen

puheessa toimijuuteen kaikilla elämän osa-alueilla ja vähäiset käytettävissä olevat taloudelliset resurssit aiheuttavat stressiä. Tutkielman kaikki yhdeksän haastateltavaa toivat esiin kokemustaan siitä, että taloudellisella tilanteella ja sosioekonomisella asemalla on vaikutusta elämään kokonaisvaltaisesti. Rahan nähtiin vaikuttavan asumiseen, ravintoon, kaveruuteen, tasa-arvoon, osallisuuteen kaverisuhteissa, harrastuksiin, lääkärissä käyntiin, opiskeluvälineiden laatuun, koulutusvalintoihin ja liikennevälineillä kulkemiseen. Myös aiemmissa tutkimuksissa on noussut esiin sosioekonomisen aseman vaikutus esimerkiksi osallisuuteen (Hakovirta & Rantalaiho 2012), harrastuksiin, kuluttamiseen ja ihmissuhteisiin (Lemetyinen (2014) sekä koulutus- ja uravalintoihin (Tikkanen 2020). Tässä tutkielmassa haastatellut puhuivat taloudellisen tilanteen ja sosioekonomisen taustan vaikutuksesta elämään yleisellä tasolla, mutta kertoivat myös esimerkkejä omasta ja lähipiirinsä elämästä. Erityisesti esiin nousi omakohtaisia kokemuksia taloudellisen tilanteen vaikutuksesta terveyteen, mielialaan ja valintoihin työn ja opiskelun välillä.

”...ni välillä, ku ei oo esim. Kela myöntäny toimeentulotukkee. Niin sit joutuu miettimään, että kehtaako sinne sairaalaan lähtee jonkun asian takkii käymään. Että korvaako se Kela esimerkiks sen. Että onko siihen vara oikeesti niinku muuten taloudellisesti sitte maksaa ne lääkärikäynnit ja lääkärikustannukset ja muut että. Et kyllähän se silleen merkihtee.” H1

Osa haastatelluista kertoo taloudellisen tilanteensa nykyhetkessä olevan hyvä, mutta lapsuuteen ja nuoruuteen sisältyneen ajanjaksoja, jolloin pienituloisuus tai köyhyys on ollut arkea.

”...et ku omilla vanhemmilla ei ihan hirveesti sitä rahhaa ollu, niin sit taas. No, laitoksessa jonkun verran oppi käyttää sitä omaa rahhaa. Mut oli se omassa lapsuudessa jo vähän tullu silleen, että kun ei sitä rahhaa aina ole. Ja sit nykyään, kun on tosi hyvä palkanen työ. Että niinniin, sit taas, kyl se, osaan säästää sitä rahhaa.” H9

Vaikka vain kaksi haastateltavaa kuvaa kokeneensa varsinaista köyhyyttä, useimmat haastatellut kuvaavat ajanjaksoja, jolloin heillä on ollut vähemmän taloudellisia resursseja käytössään.

” Et sillon, kun rahhaa on vähän. Esimerkiks, kun mie vaikka niinkun olin työttömänä tai sitten vaikka öö, opiskelut oli just loppu tai jottain tämmöstä. Kun sitä rahhaa ei ollu niin paljon käytettävissä, niin miun elämäntavat oli paljon huonommat sillon. Et sillon tuntu, että mie sitte tai niinku vaikka sitä rahhaa ei ois ollu käytettäväks, niin sitte miun elämäntavat meni vähän huonompaan suuntaan jotenkii.” H7

Taloudellinen huono-osaisuus ei haastateltujen nuorten aikuisten kertomuksissa liity niinkään lastensuojelulaitoksessa vietettyyn ajanjaksoon. Kokemukset vähäisistä taloudellisista resursseista ovat joko lapsuuden perheestä tai ajalta, jolloin nuoret ovat itsenäistyneet lastensuojelulaitoksesta omaan asuntoon.

Useissa vastauksissa nousee esiin taloudellisen tilanteen vaikutus ravintoon ja ruokavalioon. Erityisesti nuoret aikuiset puhuvat ravinnon yksipuolistumisesta niinä ajanjaksoina, kun rahaa on vähemmän käytettävissä. Myös Lemetyisen (2014, 107) tutkimuksessa ruuasta säästäminen näyttäytyi lasten köyhyyskertomuksissa merkittävänä asiana. Säästäminen näkyy lasten kertomuksissa halvimpiin ruoka-aineisiin keskittymisenä, ruokajonossa käymisenä ja jopa aterioiden väliin jättämisenä.

Tässä tutkielmassa rahan kerrotaan vaikuttavan myös vapaa-ajan viettoon ja kaverisuhteisiin. Toisaalta esiin nousee myös ajatus, että lapsena taloudellinen tilanne vaikutti suurempaan kaverisuhteisiin, nykyisin nuoret aikuiset kokivat rahan vaikuttavan enemmän yhteisen tekemisen laatuun kuin varsinaisesti kaverisuhteiden solmimiseen tai ylläpitoon.

”...kaikilla ei oo niin paljon rahhaa, että ois, vois välttämättä lähtee porukalla vaikka ulkomaille tai tehdä täälläkkään mittään yhdessä. Tai jottain yhdessä. Kyllä se vaikuttaa niinku yhteiseen tekemiseen...sit jääpi ulkopuolelle, jos ei oo vara lähtee tekemään sammaa, mitä ne muut.” H3

Osa haastatelluista kuvaa nykyisin tulevansa taloudellisesti hyvin toimeen, vaikka elämän varrella olisikin ollut joitain ajanjaksoja, jolloin taloudellinen asema ei ole ollut niin hyvä. Tämä tarkoittaa joko sitä, että on oppinut elämään ja selviytymään pienten tulojen kanssa ja kuluttamaan kohtuullisesti tai sitten hyväpalkkaista työtä, joka mahdollistaa korkeamman elintason ja hyödykkeiden hankkimisen. Raha kuvautuu lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneiden nuorten aikuisten kokemuksissa stressin aiheena. Toisaalta kaksi haastatelluista kuvaa turvatumman taloudellisen tilanteen mahdollistavan huolettomamman elämän ja vähemmän stressaantuneen arjen.

Aiemmissa tutkimuksissa on todettu, että itsenäiseen elämään siirtyvien täysi-ikäistyvien nuorten kohdalla sosioekonomisesta asemasta kumpuava tulevaisuususkon ja mahdollisina pidetyt koulutus- ja urapolut vaikuttavat siirtymiin liittyviin valintatilanteisiin (Tikkanen 2020; Harkko ym. 2016; Schoon & Lyons-Amos 2016). Tässä tutkielmassa haastateltujen nuorten aikuisten puheessa lapsena tai myöhemmin koettu köyhyys, vähävaraisuus ja pienituloisuus vaikuttavat elämään

kokonaisvaltaisesti. Sosioekonominen asema vaikuttaa myös siihen millaisessa sosiaalisessa ympäristössä lapset ja nuoret elävät sekä mahdollisena pidettyihin tulevaisuuden suunnitelmiin.

Puhuessaan rahan vaikutuksesta elämään haastatellut nuoret aikuiset kuvaavat arjessa mieltävänsä paljon rahankäyttöä ja priorisoivansa rahan käyttämistä kaikkein tarpeellisimpiin asioihin. Arjessa selviytyminen (getting by) (Lister 2004) saa paljon tilaa nuorten puheessa ja vaikuttaa olevan teema, josta jokaisella on jotakin sanottavaa ja omia kokemuksia. Toimijuus arkisissa tilanteissa muokkautuu taloudellisen tilanteen mukaan.

5.2 ”Köyhyttä on se, et sul ei oo unelmii tai lähipiirii”

Tutkielman haastatteluissa tulee esiin, että haastatellut nuoret aikuiset eivät halua tulla määritellyiksi köyhinä vaan haluavat sen sijaan käyttää muita vähemmän leimaavia sanoja kuten vähävarainen tai pienituloisen.

” Kauheen vaikeelta tuntuu sanoo, et köyhä. Mä sanosin, et vähävaranen.”H5

Nuorten aikuisten määritelmässä köyhyys, pienituloisuus tai vähävaraisuus liittyy vahvasti paitsi taloudelliseen toimeentuloon myös sosiaalisiin suhteisiin ja henkiseen hyvinvointiin. Erosen (2012, 86-89) tutkimuksessa sosiaalisissa suhteissa olo nousi lastenkodissa eläneiden kertomuksissa tärkeään asemaan. Samaan aikaan ulkoisten olosuhteiden merkitys näyttäytyi pienempänä. Tämän tutkielman aineistossa kaksi haastateltavaa halusi määritellä köyhyiden muutoin kuin taloudelliseen tilanteeseen liittyväksi tuoden samalla esiin omasta lapsuudestaan tilanteita, joissa kokivat biologisten vanhempien pyrkineen rahalla ja hyödykkeillä korvaamaan aitoa läsnäoloa ja arkista välittämistä. Näissä köyhyyden määritelmässä suurin painoarvo on nimenomaan sosiaalisilla suhteilla ja yhteydellä toisten ihmisten kanssa.

”[köyhä on]... semmonen kellä ei oo niinku öö hyviä ihmisiä niitten elämässä. Ystäviä, rakkaita, rakkautta ja semmosta.” H2

” ... köyhyttä on se, et sul ei oo unelmii tai lähipiirii.. tai haaveita tai semmost selkeetä suuntaa mihin, mitä päin sä haluut mennä elämässä.” H6

Sekä taloudellisen että ns. henkisen köyhyiden vaikutuksia haastattelemani nuoret aikuiset kuvaavat lamaanuttavaksi ja eristäväksi.

” ... syrjintänä esimerkiksi, minnuu kiusattiin tosi paljon. Ja syrjittiin just kavereitten esimerkiksi no siis synttäreillehän minnuu ei ikinä kututtu. Koska mulla ei ollu vara ostaa lahjoja.” H8

Lapsuudessa koettu köyhyys tulee konkreettisella tavalla näkyväksi kaverisuhteissa ja harrastuksissa. Aiemmissa tutkimuksissa on todettu, että lapsena ja nuorena koettu köyhyys synnyttää toiseuden kokemuksia ja johtaa vertailuun suhteessa korkeamman sosioekonomisen statuksen omaavaan väestöön (Lemetyinen 2014). Tässä tutkielmassa nuoret aikuiset kuvaavat ulkopuolisuuden tunnetta, joka tulee näkyväksi vapaa-ajan vieton ja harrastusten kautta. Kaverisuhteita solmitaan ja ylläpidetään samaan sosioekonomiseen asemaan kuuluvien kanssa. Vähävaraisuus on lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneiden nuorten aikuisten kokemuksissa tullut näkyväksi joukosta sulkemisena ja jopa kiusaamisen kokemuksina.

5.3 ”Sitte jotenki ei halua itelle sitä sammaa”

Köyhyydestä ulos pyrkimiseen (getting out) liittyy usein edestakaisia siirtymiä tuloluokasta toiseen ja ajoittaista paluuta takaisin köyhyteen. Esimerkiksi siirtymät työn ja työttömyyden välillä aiheuttavat tällaista liikehdintää. Nämä siirtymät kiinnittyvät paitsi yksilön valintoihin, myös laajemmin sosiaali- ja talouspoliittisiin linjauksiin. (Lister 2004, 145.) Tämän tutkielman haastatteluaineistossa nuoret aikuiset kuvaavat biologisessa lapsuudenkodissa asumista, opiskelua ja työttömyyttä sellaisina ajanjaksoina, jolloin taloudellinen asema on ollut heikko. Yksi haastatelluista kokee taloudellisen asemansa heikentyneen oleellisesti lastensuojelulaitokseen sijoittamisen myötä. Taloudellisen aseman ollessa heikompi ympäröivien olosuhteiden muuttamiseen pyritään aktiivisesti ja määrätietoisesti.

” Että kun biologisessa perheessä ei todellakaan oo kaikki hyvin. Ja sitten tuota koko suvussakaan ei oo niinkun kaikki hyvin. Et siellä on tosi paljon niinkun, että ei elämässä oo kaikki kohillaan. Niin sitte jotenki ei halua itelle sitä sammaa. Tiiätkö. Sitte halluu kouluttautua niihin asioihin, mihin kiinnostaa, niin.” H7

Yksi haastatelluista kuvaa köyhyydestä ulos pääsemisen vaikuttaneen kaveri- ja perhesuhteisiin. Nykyinen hyväpalkkainen työ, omistusasunto kalliimmalta asuinalueelta ja taloudellinen hyvinvointi on aihe, josta ei voi kavereiden ja tuttavien kanssa puhua, koska toisilla on huonompi sosioekonominen asema ja talousasioista sekä oman kodin sijainnista puhuminen aiheuttaa kateutta. Toinen haastateltu puolestaan kuvaa nykyisen toimeentulonsa olevan hyvä työssäkäynnin ansiosta ja näkee oman strategisen suunnittelun johtaneen turvattuun taloudelliseen asemaan.

Neljä haastateltua nuorta aikuista kertoo aikomuksestaan hakeutua korkeakouluun ja kahdella on suunnitelmia uuden, itseä kiinnostavan, toisen asteen ammatillisen koulutuksen hankkimisesta. Tällaiset suunnitelmat kertovat nuorten aikuisten tarpeesta vakiinnuttaa oma työmarkkina-asema ja turvata taloudellinen toimeentulo. Haastateltujen puheessa ”itsensä elättäminen” ja yhteiskunnassa normatiivisena pidettävä elämäntapa kuvautuu tavoiteltavana asiana ja syntyy vaikutelma, että he haluavat korostaa omaa pärjäämistään yhteiskunnassa. Omaa pärjäämistä korostetaan lastensuojelutaustaan vasten, jolloin pärjääminen saa vahvempia merkityksiä ja osoittaa tietoista toimijuutta kohti normatiivisesti hyväksyttynä pidettyjä koulutus- ja uravalintoja ja samalla irtautumista yleisenä pidetystä lastensuojelulaitos taustaisen elämäntapasta.

5.4 ”Halluisin kuitenkin käyttää niitä niinku etuna, niitä kokemuksia”

Lapsilla ja nuorilla on kykyjä ja selviytymiskeinoja, joilla he selviytyvät eteenpäin elämän vaikeuksissa. Erityisen vaikeissa olosuhteissa eläneet lapset ja nuoret ovat usein joutuneet kantamaan aikuiselle kuuluvia vastuita ja esimerkiksi huolehtimaan kodin asioista eri tavoin kuin ikätoverinsa. Nuoren selviytymiskompetenssi kehittyy ja muovautuu näiden kokemusten myötä. Vaikeissa oloissa eläneiden nuorten kohdalla on erityisen tärkeää antaa nuorelle vastuuta ja ottaa nuori mukaan kaikkeen häntä koskevaan päätöksentekoon. Nuorta ei tule asettaa pelkästään avun kohteena olijan positioon. Samalla tulee huomioida, että nuori saa riittävästi tukea, eikä häntä jätetä yksin. (Juvonen 2015, 47.)

Tässä tutkielmassa haastatellut nuoret aikuiset haluavat käyttää vaikeita elämän kokemuksiaan voimavarana sekä nykyisissä että tulevaisuuden työtehtävissä. He kokevat oman historiansa lastensuojeluasiakkaana ohjanneen sekä uravalintoja että tapaa, jolla he suhtautuvat omiin ja lähipiirinsä ihmisten elämässä eteen tuleviin vaikeuksiin ja toivovat voivansa auttaa toisia omia kokemuksiaan hyödyntäen. Ruth Lister (2004, 149-150) kuvaa köyhien toimijuuden yhdeksi muodoksi organisoitumista

(getting organised), jonka avulla pyritään muuttamaan vallitsevia rakenteita. Tutkielman aineistossa organisoituminen tulee esiin vertaisten pariin hakeutumisena sekä koulutus- ja uravalintojen määrittäjänä. Viisi haastatelluista on hakeutunut sosiaali- ja terveysalalle tai niin sanottuihin auttamisammatteihin.

”mie oon ehkä tietyllä tavalla huomannu, että se on miulle etu, että.. tai et miun taustat on ollu sellaset, millaset ne nyt on ollu...mie halluisin kuitenkin käyttää niitä niinku etuna, niitä kokemuksia, mitä miulla on ollu.” H8

Nuoret aikuiset kuvaavat suhteissa elämisen merkitystä sekä lastensuojelulaitoksessa asuessaan että sen jälkeen. Myös Juvosen (2015) ja Toiviaisen (2019) tutkimuksissa suhteissa eläminen nousee nuorille tärkeiksi toimijuuden muovaajaksi. Tässä tutkielmassa sosiaaliset suhteet ja vertaisten kanssa organisoituminen nousevat esiin erityisesti lastensuojelulaitoksessa asumisen positiivisena ja kannattelevana voimavarana. Erityisenä suhteena haastatellut kuvaavat suhdetta niihin vertaisiin, jotka ovat myös asuneet lapsena lastensuojelulaitoksessa.

” Kyllä mie uskon, et siihen on jääny semmonen, niinku omanlaisensa side jotenki. Niinku tiiätkö niihin henkilöihin kenen kanssa siellä oli just silloin samoihin aikoihin.” H7

Pyrkimys muuttaa rakenteita ja toimia hankalassa elämäntilanteessa olevien auttamiseksi kumpuaa haastateltujen nuorten aikuisten puheenvuoroissa vahvasti omista kokemuksista. Toiminta suuntautuu organisoitumiseen vertaisten kanssa ja omat kokemukset ohjaavat hakeutumaan sellaisiin ammatteihin, joissa omia haasteellisia ja vaikeita elämäntilanteita pyritään käyttämään voimavarana. Rakenteiden muuttamiseen kannustaa yhtäältä oma kokemus siitä, että on tullut autetuksi ja toisaalta vahva halu toimia niin, ettei toisten tarvitsisi kokea yhtä vaikeita asioita, kuin on itse kokenut. Nuoret aikuiset kuvaavat yhteiskuntaan kiinnittymisen ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden tavoittelun itseään motivoiviksi tekijöiksi.

5.5 ”Lähetään rikkinäisellä taustalla hakemaan hyväksyntää”

Jokapäiväisen vastarinnan (getting at) tavoitteena on jokapäiväinen selviytyminen, joka ilmenee valtaa pitäviä vastaan toimimalla. Toimijuus voi tuolloin ilmetä yhteiskunnallisesti ei-toivotuillakin tavoilla tai olla symbolista vastarinnan tekemistä. (Lister 2004, 140-142.) Tässä tutkielmassa yksi

haastateltu kuvasi omaa huumeiden käytön sävyttämää arkeaan. Haastateltu kuvaa tekemiään matkoja ja elämää vapaana yhteiskunnan asettamista paineista. Hänen puheessaan toimijuus on Listerin (2004) kuvaaman kaltaisesti oman, valtavirrasta poikkeavan, elämäkulun etsimistä. Jokapäiväinen vastarinta ilmenee myös asenteina yhteiskuntaa ja olosuhteita kohtaan.

”kaikki sellaset miun ikäset kaverit on aina silleen, että vittu ku ei oo rahaa. Ei voi tehdä mitään, ei voi matkustella, tehdä kaikkea kivaa.”H2

Toinen haastateltu kuvaa omaan itsenäistymisvaiheeseensa sisältyneen ajanjakson, jolloin hankki tuloja myymällä huumeita. Hän yhdistää lastensuojelulaitoksessa asumisen elämäkulkuun, jossa ajautaan esimerkiksi hankkimaan tuloja lainvastaisella tavalla. Jokapäiväinen vastarinta johtaa toimijuuteen, jossa yhteiskunnallisesti hyväksyty toiminta menettää merkityksensä ja tärkeäksi muodostuu hyväksynnän saaminen ”piireistä”, joissa toimitaan laittomasti ja joista myöhemmin voi koitua vaikeuksia elämään.

”Varsinkin, jos ne on laitoksessa. Koska sieltä helposti lähetään rikkinäisellä taustalla hakemaan hyväksyntää ja huomatuks tulemistä. Ja helpoin tapa laitostigman saaneena on saada sitä jostain piireistä, mistä sä saat ongelmia elämään vähän myöhemmin. Ja sitä kautta, ku sä teet helppoo, nopeeta rahaa, vaikka myymällä kamaa. Mä oon iteki joskus myyny kamaa. Niin sä teet tonnin vaikka viikos. Niin sit se vääristyy se ajatus siitä, että sä haluisit tehdä töitä kymppin tunnilla, esimerkiksi” H6

Symbolisena vastarintana voidaan nähdä haastateltujen nuorten aikuisten käyttämät määritelmät. Kysyttäessä ovatko haastatellut itse kokeneet köyhyyttä, suurin osa kertoo, ettei ole. Samanaikaisesti haastatellut kuvaavat kuitenkin omasta elämästään tilanteita, joissa heillä on ollut vähän taloudellisia resursseja käytössään. Köyhyyteen ilmiönä liittyy paljon asenteita ja myös tietynlaista häpeää (Lister 2004). Tutkielman aineisto osoittaa, etteivät nuoret aikuiset halua luokitella ja kategorisoida itseään köyhäksi. Samanaikaisesti he pyrkivät myös määrittämään uudelleen lastensuojelulaitoksessa asumiseen liittyviä ennakkoluuloja ja asenteita sekä niitä kuvauksia, joilla lastensuojelulaitoksessa asuneita lapsia yleisesti määritellään ja marginalisoidaan. (vrt. Juhila 2004, 27).

Lastensuojeluasiakkuus kuten köyhyyskin ovat niin sanottuja leimattuja identiteettejä, joille on yhteiskunnassa annettu tiettyjä merkityksiä ja kategorioita (Juhila 2004, 24). Pyrkinessään uudelleen määrittelemään näitä kategorioita, haastatellut nuoret aikuiset luovat uudenlaisia merkityksiä lastensuojelulaitoksessa asumiselle. Yhtäältä he kertovat, etteivät ole itse ”tyypillisiä lastensuojeluasiakkaita” eli eivät kuulu ennalta annettuun kategoriaan, toisaalta haastatellut tuovat esiin sitä

moninaisuutta, jollaiseksi lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneiden nuorten aikuisten elämänpolut voivat rakentua. Näillä kerrannoilla he määrittelevät uudelleen yleiseksi ajattelemaansa lastensuojeluasiakkaan normatiivista elämänkulkua.

5.6 ”Jos sä joudut painii rahan kaa, niin se yleensä säteilee johonkin muuhun”

Tutkielman haastatteluaineistossa lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneet nuoret aikuiset kuvaavat monipuolisesti jokapäiväistä selviytymistä (getting by) ja vähävaraisen arjen haasteissa elämistä. Köyhyyden tai vähävaraisuuden kuvataan määrittävän toimijuutta esimerkiksi sosiaalisissa suhteissa, ravinnon laadussa, terveydestä huolehtimisessa ja ammatinvalinnassa. Haastatellut nuoret aikuiset tuovat esiin myös sosioekonomisen aseman vaikutuksen laaja-alaisesti elämässä tehtäviin valintoihin ja kykyyn tehdä muutokseen pyrkiviä valintoja. Toisaalta lapsuudessa tai nuoruudessa koettujen sosiaalisten ja taloudellisten vaikeuksien kerrotaan usein omalla kohdalla johtaneen pyrkimykseen ulos (getting out) koetusta köyhyydestä tai vähävaraisuudesta. Osalle haastatelluista organisoituminen (getting organised) vertaistuen ja auttamisammattiin hakeutumisen kautta on ollut voimaannuttavaa ja toimijuutta kannattelevaa. Haastatteluissa tulee vähäisesti ilmi toimijuutta valtaa pitäviä vastaan (getting at) (vrt. Lister 2004.) Toisaalta aineistossa on runsaasti symbolista vastapuhetta köyhien ja lastensuojelutaustaisten kategorioita vastaan. Nuoret aikuiset eivät halua astua heille annettuihin mallitarinoihin vaan haluavat itse määritellä omaa elämäänsä ja toimijuuttaan. Omaa elämää kuvataan kategorisoituja mallitarinoita vasten, korostaen samalla omaa pärjäämisen eetosta ja yhteiskuntaan sopeutumista. (Juhila 2004, 26.)

Lastensuojelutaustaisten ja moniongelmaisten nuorten syrjäytymisestä käydään paljon yhteiskunnallista ja poliittista keskustelua. Näissä keskusteluissa syrjäytymiskehitys nähdään moniulotteisena jatkumona lapsuudesta nuoruuteen. Syrjäytymiseen pyritään puuttumaan ulkoapäin tarjottavilla palveluilla ja ohjausinterventioilla. (Aaltonen 2012; Peltola 2017; Pekkarinen & Myllyniemi 2018.) Tutkielman aineistossa sivutaan lastensuojelutaustaisten nuorten vaikeuksia kiinnittyä yhteiskuntaan, mutta haastatellut puhuvat niistä lähinnä kolmannessa persoonassa tai yleisellä tasolla, eikä niiden kuvata olevan osa omaa elämänhistoriaa.

”Osalle se saattaa olla sitte, että kun ei oo mahollisuutta päästä poikkeen siitä. Niinku esimerkiks mihin perheeseen on syntyny ja minkälainen on ollu se lapsuus, teini-ikä, kaikki tämmöset, niin sit niinku jatkaa sitä sammaa rattaa. Ei oo mahollisuutta poikkeen.” H7

”...hirveen moni laitosnuori on hirveen vaikeista olosuhteista. Ja kun ne on kasvanu vaikeissa olosuhteissa, niin niil on tietty standardi ja malli. Ja ne yrittää siitä pikkusen parempaan tähdätä. Ja se ei välttämättä aina oo siltikään niinku yhteiskunnallisille normeille mikään merkittävä standardi...”H6

Tällainen etäännyttävä puhe voi olla tapa kertoa vaikeista asioista kolmannessa persoonassa. Koke-
muksia ei haluta suoraan liittää osaksi omaa elämäkertaa, mutta ne koetaan kuitenkin niin tärkeiksi,
että niistä on mainittava haastatteluissa. Toisaalta puhe kolmannessa persoonassa voi olla pyrkimystä
erottautua lastensuojelulapsille tyypilliseksi mielletystä negatiivisen kierteen elämäkulusta.

Lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneiden nuorten aikuisten toimijuuden kehittyminen sosioekono-
misessa viitekehyksessä saa tämän tutkielman aineistossa monenlaisia muotoja. Köyhyyteen ja vähä-
varaisuuteen liittyy haastateltujen elämässä paljon omia kokemuksia, mutta myös vahvoja asenteita
ja vastakkainasettelua. Yhtäältä haastatellut kuvaavat toimijuuden olevan itsestä riippuvaista ahkeraa
ja suunnitelmallista toimintaa vähävaraisuudesta pois pyrkimiseksi tai sieltä pois pysymiseksi. Toi-
saalta toimijuuden kuvataan olevan riippuvaista vallitsevista rakenteista ja olosuhteista, jotka voivat
mahdollistaa tai estää toimijuutta. Asenteiden tasolla sosioekonomisen aseman nähdään vaikuttaneen
toisen asteen opintoihin hakeutumiseen ja opintoalan määräytymiseen, tätä pohdin lisää seuraavassa
luvussa. Taloudellisen aseman ei yleisesti ottaen kuvata määrittävän elämää, mutta vähävaraisuus tai
köyhyys nähdään rajoitteita ja näköalattomuutta luovana asiana. Haastatellut nuoret aikuiset painot-
tavatkin merkityksellisten ihmissuhteiden ja ohjaussuhteiden asemaa näköalojen laajentajana.

6 Sosioekonomisen aseman huomioiminen ohjaustilanteissa

Tässä luvussa analysoin lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneiden nuorten aikuisten kokemuksia ohjaustilanteista ja vastaan toiseen tutkimuskysymykseeni: miten lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneiden nuorten aikuisten sosioekonominen asema on huomioitu ohjaustilanteissa. Tutkielman aineistossa lastensuojelulaitoksessa asuneet nuoret aikuiset kertovat kokemuksiaan useissa erilaisissa konteksteissa tapahtuneista ohjausprosesseista ja -tilanteista. Varsinkin pitkäkestoisemmat ohjausprosessit kuvautuvat aineistossa merkityksellisinä ja nuorten aikuisten omaa toimijuutta tukevinä.

Ohjaukselle on ominaista tiivis kontakti ohjattavan omaan kokemukseen, joka luo pohjan muutokselle. Ohjausprosessissa ohjattavan osallisuus jossain hänelle itselleen merkityksellisessä yhteisössä tai käytännössä muuttuu. Ohjausprosessin myötä ohjattavan toimijuus ja osallisuus ikään kuin suuntautuu uudelleen ja muokkautuu uudelleen. (Vehviläinen 2014, 46-48.) Haastatteluaineistossa nousee esiin nuorten aikuisten tarve puhua yleisesti ”laitosnuorten” arjesta ja nostaa heidän ääntään esiin. Eri haastateltavat kuvaavat sitä, kuinka vaikeissa oloissa lapsuutensa viettäneillä nuorilla ei välttämättä ole ymmärrystä keskituloisen suomalaisen ”normaali arjesta”. Haastatellut nuoret aikuiset toivovat ohjaukselta kykyä nähdä nuorten tilanne ja sosioekonomisen aseman vaikutus, joka voi näkyä esimerkiksi kaventuneina näkyminä mahdollisista tulevaisuuksista. Tämä tulee hyvin ilmi yhden haastatellun kuvauksessa siitä, kuinka jokaisella on oma normaali.

” ... jos nää nuoret on kasvanu hyvin karuis olosuhteis, mis ollaan eletty ihan kädestä suuhun ja välillä niinku kynsistä suuhun, nin nin tota ei ne osaa unelmoida. Ne ajattelee, et normaalia, normaali on kuitenkin meille kaikille se oma normaali. Niin, jos ne haluaa elää normaalia elämää, niin voi olla et ne.. joillekin se riittää, et sul on ruokaa päivittäin. Toisille se riittää, et sä saat laskut maksettua. Toisille se riittää, et pääset kerran vuodessa ulkomaille ja toisille se on, et voit käydä yksityises sairaanhoidos tai what ever. Mut meil on kaikilla oma ja mää luulen, et laitosnuorilla hirveen monella

se on se lähtötaso, mihin ne peilaa sitä normaalia, hyvin hyvin alhainen, niinku verrattuna vaik semmoseen normaaliin, kun vaik yhteiskunta miettii keskitulosta.” H6

Lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneet nuoret aikuiset kuvaavat lastensuojeluasiakkuuden erityisyyttä ja varsinkin lastensuojelulaitokseen sijoittamista elämänkulkua muokkaavana asiana. Lastensuojelulaitoksessa asuneen nuoren normatiivinen elämänkulku kuvataan erilaisena kuin niiden ikätovereiden, joilla ei ole lastensuojeluasiakkuutta. Haastateltujen puheessa toistuu kuitenkin pyrkimys kuvata omaa elämänkulkua positiivisena ja lastensuojeluasiakkaalle epätyypillisenä. Omaa toimijuutta ja aktiivisuutta omannäköisen elämän rakentajana korostetaan ja samalla ohjauksen ja muiden ulkopuolisten vaikutteiden merkitystä pidetään vähäisempänä. Aaltonen (2012) nostaa esiin nuorten vahvan uskon omaan muutosvoimaansa myös elämänhallinnan vaikeutuessa. Nuoren oma käsitys tilanteestaan ja tuen tarpeestaan voi erota runsaastikin tukea tarjoavien instituutioiden näkemyksestä.

6.1 ”Anto mun ite oivaltaa asian”

Tutkielmassa haastatellut nuoret aikuiset nimeävät ohjaustilanteissa ja -prosesseissa merkitykselliseksi asioiksi ymmärtävän läsnäolon ja hyväksyvän ilmapiirin. Suurin osa haastatelluista nuorista aikuisista pystyy nimeämään ammattilaisia, joiden ohjauksen kokevat olleen merkityksellistä jossain elämänvaiheessa. Merkityksellisissä ohjaussuhteissa korostuu niiden pidempiaikainen kesto ja prosessinomainen luonne. Haastatellut nostavat esimerkiksi intensiiviset terapiasuhteet esiin merkityksellisinä ohjaussuhteina. Haastatteluaineiston tarkempi tarkastelu osoittaa, että terapiasuhteissa ja muissa merkityksellisiksi muodostuneissa ohjaussuhteissa on löydettävissä kaikki neljä Sanna Vehviläisen (2012, 115-121) erottamaa ohjausvuorovaikutuksen orientaatiota: tutkiva-, kannatteleva-, ongelmanratkaisu- ja opettamisorientaatio. Näistä opettamisorientaatio korostuu nuorten aikuisten toimijuutta vahvistavana. Opettamisorientaatiossa ohjaaja pyrkii luomaan ohjattavalle tilanteita, joissa hän saa itse oppia ja oivaltaa. Tällaista vuorovaikutusta kuvataan seuraavassa sitaatissa.

”...ohjaaja pysty ohjaamaan mua sillä tavalla, että se ei esimerkiks antanu mulle koskaan valmiita vastauksia. Se jätti mulle aina vaan avoimia kysymyksiä ja anto mun ite oivaltaa asian.” H6

Kannatteleva orientaatio muodostuu merkitykselliseksi silloin, kun ohjaussuhteessa rakennetaan luottamusta. Yksi haastateltu kuvaa ammatillisen koulutuksen opettajaansa merkityksellisenä ohjaajana,

toinen puolestaan kuvailee suhdettaan lastensuojelulaitoksen omaohjaajaansa. Kuvauksissa korostuu kannattelevan orientaation mukainen hyväksyntä ja aito läsnäolo.

”Semmosena mä nään sen. Ymmärtäväisenä ja hyvänä kuulijana ja sit semmosena kannustavana.” H5

Ilmapiirin lisäksi ohjaussuhteessa koetaan tärkeäksi ohjaajan ammattitaito ja osaaminen sekä ajantasaisten neuvojen antaminen. Neuvojen antaminen kuuluu osaksi ongelmanratkaisuorientaatiota, jossa pyritään ohjauksen avulla ratkaisemaan käsillä oleva ongelma (vrt. Vehviläinen 2014).

”Kun se tietää tosi paljon asioita. Tai siis niinkun se on, ammatikseen ohjaa nuoria, nuoria aikuisia. Ja sitten tuota sillä on niin paljon työkokemusta sitten kummiskii tuota oikeestaan kaiken ikästen ihmisten kanssa. Ja sit se on tosi fiksu.”H7

Vaikka jokainen haastateltu pystyy nimeämään elämänsä varrelta merkityksellisiä ammatikseen ohjaustyötä tekeviä ihmisiä, näiden ammattilaisten tuki ei kuitenkaan aina näyttäydy elämän suunnittelussa ensisijaisena. Kysymykseen siitä, kenen kanssa haastatellut ovat suunnitelleet omaa elämäänsä ja valintojansa, vastauksissa vaihtelevat läheisten tuki ja toisaalta itsenäinen suunnittelu ja yksin pärjäämisen korostaminen.

”..mul ei oo ihan hirveen montaa niinku semmosta aikuista ollu kenen kaa mä oon lähteny suunnittelee. Mä oon käytännös niinku ite, ite tota, totatota hoitanu itteni taloudellisesti. Ja sit, kun mä laitoksesta lähin, niin mulla oli semmonen tilanne, et mun kummatkin vanhemmat oli vankilassa. Niin ei mul niinku käytännös ollu ketään.”H6

Oma pärjäämisen korostamisen vastapainona yli puolet haastatelluista tuo esiin pitävänsä jollain tavalla ”epävirallisesti” yhteyttä jonkun lastensuojelulaitoksesta tai lastensuojelun sosiaalityöstä tutun työntekijän kanssa, joka ei enää ole viranomaisasemassa suhteessa haastateltuun. Yhteydenpitoa entisen omaohjaajan tai lastensuojelun sosiaali-ohjaajan kanssa ei koeta ohjaukseksi vaan enemmänkin yhteydenpidoksi tuttavien kesken. Tällainen yhteydenpito kertoo ohjaussuhteiden muodostuneen merkitykselliseksi niin ohjaajille kuin lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneille nuorille aikuisillekin.

6.2 ”Koko koulu kiinnostanu niinku vähän vertaa”

Suurin osa tässä tutkielmassa haastatelluista nuorista aikuisista on asunut lastensuojelulaitoksessa päättäessään peruskoulun. Peruskoulun jälkeinen koulutusvalinta on voinut olla ohjattu, joidenkin haastattemieni nuorten aikuisten kokemuksissa jopa pakotettu. Yksi haastateltu kuvaa kuinka pienellä paikkakunnalla sijainneessa lastensuojelulaitoksessa annettiin vain yksi vaihtoehto peruskoulun jälkeisille opinnoille paikkakunnan lukiossa. Nuori aikuinen kuvaa lopettaneensa lukion vuoden opintojen jälkeen ja siirtyneensä toiselle paikkakunnalle aloittamaan ammatilliset opinnot. Samalla vaihtui myös asuinpaikka lastensuojelulaitoksesta toiseen lastensuojelulaitokseen.

Muuttaminen toiselle paikkakunnalle opintojen perässä ei kaikkien haastateltujen kohdalla ole elämäntilanteen repaleisuuden vuoksi tullut kysymykseen. Samaan elämänvaiheeseen toisen asteen opintojen aloittamisen kanssa on useilla haastateltavilla ajoittunut vaikeita elämänhaasteita, ristiriitoja vanhempien kanssa ja ikävaiheeseen tyypillisesti kuuluvaa kuohuntaa ja oman paikan etsimistä. Myös psyykkiset ongelmat ja fyysinen terveydentila on osalla haastateltavista vaatinut paljon huomiota samassa ikävaiheessa. Samankaltainen lastensuojelulaitoksessa asuvien lasten elämän repaleisuus ja rosoisuus nousee esiin myös Harkkon ym. (2016) palvelujärjestelmää käsittelevässä tutkimuksessa. Lastensuojelulaitoksessa asuminen kuvautuu haastateltujen puheessa toisen asteen koulutusvalintaa rajaavana tekijänä.

” Ei minnuu sillon ysiluokan jälkeen koko koulu kiinnostanu niinku vähän vertaa. Ja sitte opo sen tais mulle eottaa, että entäs jos ihan vaan tämmöseen hakisit. Ja koska mikkään lukio tai mikkään mulle ei ollu vaihtoehto, koska minnuu ei se opiskelu kiinnostanu yhtään. Tai kiinnosti, mutta mie en vain ehkä jaksanu, kun mie olin aika hajalla sillon. Ja epävakaa.”H4

Toisen asteen koulutusvalintoihin lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneilla nuorilla aikuisilla on vaikuttanut sekä ajatus siitä, että jotain on opiskeltava, että realismi peruskoulun päättötodistuksen arvosanoista.

” ... kouluun mie menin sillon sen takkii, et mie en päässy minnekkään muualle. Ja sit mie ajattelin kuitenkin sillon, et pakko on opiskella ja tälleen. Ettei oo ihan luuseri nolo.” H2

Erityisesti kouluympäristössä tapahtuvan ohjauksen haastatellut nuoret aikuiset kokivat olleen irrallista ja pelkkää arvosanoihin kiinnittyvää ohjausta niille ammatillisille aloille, joihin pääsykoepisteet

riittivät. Kokemuksissa toistuu kertomus siitä, etteivät todistuksen arvosanat riittäneet muualle ja nuoret ottivat vastaan opiskelupaikan ainoalta alalta, jonne heidät hyväksyttiin opiskelemaan.

” Tai just tosi paljon katottiin, ku ei mul ollu kauheen hyvä se keskiarvo todistuksessa. Niin sit aika paljon sit senkin mukaan menttiin.”H5

Aineistosta kuvautuu, ettei lastensuojelulaitoksessa asuneilla lapsilla ole ollut valmiuksia peruskoulun jälkeisiin koulutusvalintoihin, mutteivat he myöskään koe saaneensa koulutusvalintaan asianmukaista ohjausta, joka olisi huomionnut elämäntilanteen kokonaisvaltaisesti. Haastatteluissa toistuu kokemus siitä, että lastensuojelulaitoksessa asuneet lapset ovat aloittaneet opinnot siellä, minne ovat ”sattuneet pääsemään sisään” ja opiskeluala on valittu hatariin mielikuviin ja todistuksen keskiarvoon liittyvillä perusteilla. Osittain toisen asteen koulutusvalinnat on tehty kaveripiirin mukaan ja myös lastensuojelulaitoksessa hankittu kaveripiiri on ollut vaikuttamassa toisen asteen opintoihin hakeutumiseen ja opintojen kulkuun.

Aiempien tutkimusten mukaan sosioekonomisella taustalla on vaikutusta nuorten koulutukseen ja työhön liittyviin siirtymiin. Sosioekonominen tausta vaikuttaa paitsi mahdollisina pidettyihin valintatähorisontteihin, myös koulutukseen kiinnittymiseen ja työelämään siirtymiseen. (Schoon & Lyon- Amos 2016; Tikkanen 2020.) Marginaaliin asetettujen nuorten ohjauksessa merkitykselliseksi muodostuu toimijuuden rakentuminen vastavuoroisena prosessina. Ohjausvuorovaikutuksessa merkitykselliseksi muodostuu niiden suhteiden ja kontekstien ymmärtäminen, joissa nuoret valintojaan tekevät. (Toiviainen 2019, 94-98.)

Nimitän tässä tutkielmassa toisen asteen koulutusvalintaa ajautumiseksi ja lastensuojelulaitoksessa asuneita lapsia ajautujiksi. Tutkielman aineistossa ajautujiin lukeutuu seitsemän haastateltua yhdeksästä. Ajautuminen käsitteenä kuvaa sitä, etteivät lapset ole itse kokeneet olleensa aktiivisia toimijoita omassa peruskoulunjälkeisessä koulutusvalinnassaan vaan valinta on tehty heidän puolestaan tai heidän ulkopuolellaan. Toisaalta elämäntilanne on lasten näkökulmasta ollut usein niin kuormittunut ja kuohuva, ettei heillä ole ollut voimavaroja tai kykyä toimia määrätietoisesti ja suunnitelmallisesti. Osa näistä ajautujista on suorittanut ensimmäisen aloittamansa toisen asteen tutkinnon loppuun, mutta osa on keskeyttänyt opinnot ja lähtenyt uudelleen hakeutumaan muille itseä enemmän kiinnostaville opiskelualoille. Niistä haastatelluista, jotka ovat suorittaneen loppuun heti peruskoulun jälkeen aloittamansa ammatillisen koulutuksen, kukaan ei haastatteluhetkellä työskennellyt koulutustaan

vastaavassa työssä. Useammilla haastateltavilla oli kokemuksia yhden tai useamman tutkinnon keskeyttämisestä, koska opiskelu ei ole ollut toivotunlaista tai valittu opiskeluala ei ole vastannut omia toiveita.

Kaksi tutkielman informanteista on käynyt peruskoulun jälkeen lukion. Aineistossa tulee esiin ero lukion käyneiden ja ammatilliseen toisen asteen koulutukseen hakeutuneiden välillä. Molemmat lukion käyneet kertovat hakeutuneensa peruskoulun jälkeen lukioon omasta tahdostaan, toinen kuvaa valinnan perustuneen omaan tiedonjanoon ja toinen kuvaa halunneensa lukion käymällä lisää miettimisaikaa ammatinvalintaan. Lukiokoulutukseen hakeutumiseen ja sen loppuun suorittamiseen on vaikuttanut oma määrätietoinen ja suunnitelmallinen toiminta. Haastatteluhetkellä molemmat lukion käyneet kertovat olevansa työelämässä ja suunnittelevansa jatko-opintoja.

Lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneet nuoret aikuiset näkevät kouluttautumisen ylipäänsä välttämättömänä ja elämäntapaan kuuluvana normatiivisena ja tavoiteltavana asiana. Koulutuksen keskeyttämisistä ja hankaluuksista kiinnittyä koulutukseen ja työelämään haastatellut kuvaavat omina valintoina korostaen omaa aktiivista toimijuuttaan päätöksen tekijänä ja oman elämänsä vastuunkantajana.

6.3 ”Köyhät on niitä autonrassajia ja muuta tämmöstä”

Lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneiden nuorten aikuisten kokemuksissa taloudellinen tilanne on vaikuttanut arkeen sekä toisen asteen opintojen aikana että niiden jälkeen. Taloudellinen tilanne on vaikuttanut esimerkiksi opiskeluvälineiden ja työharjoitteluun kulkemiseen tarvittavan bussikortin hankintaan. Osa haastatelluista kokee töiden tekemisen opintojen ohessa olleen välttämätöntä taloudellisen tilanteensa vuoksi.

” Kun mä muutin omilleni, niin sen jälkeen tuli tuota se taloudellinen, taloudellinen kysymys ja mä jäin töihin ja suorittaa lukioo samaan aikaan.”H6

Siirtymät jatko-opintoihin ja työelämään ovat tapahtuneet paitsi mielenkiinnon, myös taloudellisen tilanteen johdattamina. Paitsi työn tekeminen, myös seurustelusuhteet ja avoliitossa asuminen ovat tuoneet taloudellista turvaa, joka on mahdollistanut korkeakouluun hakeutumisen ja jatko-opintojen aloittamisen.

Vaikka haastatellut kuvaavat kohdanneensa vaikeitakin sosioekonomisia haasteita, he eivät tunnista, että niistä olisi puhuttu ohjaustilanteissa missään elämänvaiheessa. Poikkeuksetta haastatellut kertovat pohtineensa paljon taloudellisia kysymyksiä ja rahankäyttöä, mutta näitä pohdintoja ei ole käyty ammatikseen ohjaustyötä tekevien kanssa. Keskustelu rahasta ja rahankäytöstä kuvataan käytävän perhepiirissä omien läheisten kanssa. Esiin nousee myös, että suomalainen kulttuuri ylipäänsä koetaan sellaiseksi, ettei rahasta voi puhua ja erityisesti taloudelliset haasteet ovat tiukasti yksityisiä asioita.

”mut sit ei ehkä puhu ite silleen kauheen mielellään. Tai itelle on ainaki hankalampi puhua [rahasta].” H5

Haastatteluissa nousi esiin myös ajattelua, jonka mukaan toisen asteen koulutus jakautuu ”rikkaampien lukiokoulutukseen” ja ”köyhempien ammatilliseen koulutukseen”. Aiemmissa tutkimuksissa nuorten koulutusvalinnat linkittyvät käytettävissä oleviin mahdollisuuksiin ja resursseihin. Esimerkiksi käytettävissä olevat taloudelliset tai psykososiaaliset resurssit määrittävät sitä, miten nuoret koulutuspolkujaan valitsevat. (Toiviainen 2019, 49; Schoon & Lyons-Amos 2016.) Tämän tutkielman aineistossa osa haastatelluista kokee sosioekonomisesta taustastaan johtuen lukiokoulutuksen itselleen saavuttamattomaksi, samoin kuin jatko-opinnot korkeakoulussa.

”... kyllähän sitä aina tota kuulee, että jos ois niinku paremmalla rahapohjalla, niin tulis insinööri ja vaikka mitä. Että kouluttautus pitemmälle, että köyhät on niitä autonrasaajia ja muuta tämmöstä.” H1

”Rikkaat mennee lukioon ja köyhät amikseen. Ei nyt ihan noin, mutta sillon, kun mie olin, niin sillon se kyllä oli niin. Tai ei nyt köyhät, mutta semmoset pientulosemmat. Ei mitkään rikkaimmat.” H4

Haastatellut nostavat esiin, että olisivat toivoneet enemmän ohjauksellista puhetta siitä, kuinka pienellä budjetilla tullaan toimeen. Erityisen haasteellisena monet haastatellut kuvaavat itsenäistymisvaihetta, johon olisivat toivoneet enemmän konkreettista ohjausta rahan käyttöön liittyen. Useimmat haastatellut kuvaavat rahan puutteen aiheuttavan stressiä myös nykyisessä elämäntilanteessa tai aiheuttaneen jossain aiemmassa elämänvaiheessa.

6.4 ”Et ehkä sitä kuitenkin jotenki pitäs onnistuu puhumaan”

Ohjauksen tehtävänä on tunnistaa erilaisia segregaatioon johtavia erontekoja ja pyrkiä luomaan tasa-arvoa (Setstop 2019). Tässä tutkielmassa haastatellut nuoret aikuiset nimeävät lukuisia ohjaustyötä tekeviä ammattilaisia, jotka ovat ohjanneet heitä elämän varrella. Kukaan haastatelluista ei kuitenkaan pysty nimeämään ohjaustilanteita, joissa sosioekonominen asema tai siihen liittyvät esteet ja mahdollisuudet olisi otettu puheeksi. Sosioekonomiseen asemaan liittyen haastatellut nuoret aikuiset korostavat oman aktiivisen toiminnan merkitystä, mutta tunnistavat myös olosuhteiden ja rakenteiden luomia rajoitteita.

Ohjauksen tehtävänä on tarjota ohjattavalle mahdollisuus oman elämänsä tarkasteluun. Ohjauksessa voidaan parhaimmillaan tukea ohjattavan toimijuutta ja auttaa ohjattavaa laajentamaan omia katsantokantojaan. (Vehviläinen 2014, 20-21.) Tämän tutkielman aineistossa haastatellut nuoret aikuiset kertovat saaneensa erilaisissa toimintaympäristöissä kohtaamiltan ohjaajilta ymmärrystä ja tukea, mutta erityisesti ammatinvalintaan liittyvä peruskoulussa tapahtuva ohjaus kuvataan kapea-alaisena päättötodistuksen arvosanoihin keskittymisenä ja suurin osa haastatelluista on ajautunut peruskoulun jälkeen ammatilliseen koulutukseen, jonka on myöhemmin keskeyttänyt. Tältä osin tutkielman tulokset toistavat Sanna Toiviaisen (2019, 71) väitöskirjassaan esiin nostamaa työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten kokemusta peruskoulussa tarjottavan tuen puuttumisesta tai riittämättömyydestä. Koulu oppimisympäristönä olettaa tietynlaista normatiivista käytöstä ja koulussa tapahtuva ohjaus vastaa heikosti normin ulkopuolella olevien nuorten tarpeisiin.

Nuoret aikuiset kuvaavat lastensuojelutaustaan liittyvää kapeakatseisuutta yleisellä tasolla, mutta osittain myös omaa elämäänsä koskettavana asiana. Samalla he tuovat esiin sosioekonomisen asemaan liittyvää periytymistä ja peräänkuuluttavat ympärillä olevien ihmisten vaikutusta elämäntilanteeseen. Ohjauksellisilla interventioilla on mahdollisuus laajentaa ja uudelleen suunnata lasten ja nuorten ajattelua. Varsinkin lastensuojelulaitoksessa asuvat lapset kohtaavat laajan joukon ammatikseen ohjaustyötä tekeviä ihmisiä, joilla on mahdollisuus tunnistaa, nimetä ja käsitellä sosioekonomiseen asemaan liittyviä asenteita ja ajatuksia lasten kanssa. Haastatellut nuoret aikuiset kaipaavat myös konkreettista puhetta käytettävissä olevan rahan määrästä ja harjoittelua rahankäytön opetteluun varsinkin itsenäistymisvaiheessa. Haastateltujen toiveet kiteytyvät alla olevaan sitaattiin.

”...et ehkä sitä kuitenkin jotenki pitäs onnistuu puhumaan siitä [rahasta] ja sen käytöstä varsinki.” H1

7 Ohjauksessa vaiettu vähävaraisuus toimijuuden raamittajana

Tutkielmassani tarkastelen lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneiden nuorten aikuisten toimijuuden rakentumista sosioekonomisessa viitekehyksessä. Aineiston analyysi osoittaa, että haastatellut kokevat taloudellisen aseman ja sosioekonomisentaustan vaikuttavan kokonaisvaltaisesti elämän eri osaluoihin. Tutkielman haastattelussa nousi esiin omakohtaisia kokemuksia köyhyydestä, pienituloisuudesta ja vähävaraisuudesta, joskaan kaikilla haastateltavilla tällaisia kokemuksia ei ollut. Haastattelussa käytiin paljon myös yleisen tason keskustelua, joka heijastelee yhteiskunnan asenteita ja institutionaalisia rajoja, joiden sisällä lapset ja nuoret omaa toimijuuttaan rakentavat.

Lastensuojeluasiakkuus ja lastensuojelulaitoksessa asuminen kuvautuu haastateltujen nuorten aikuisten puheessa stigmatisoivana ja elämäntapaan vaikuttavana tekijänä. Lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneiden nuorten aikuisten kokemuksissa köyhyys ja vähävaraisuus saavat monia merkityksiä. Vähävaraisuuden kuvataan rajoittavan toimijuutta suhteessa jokapäiväiseen elämään, esimerkiksi harrastuksiin, ravintoon, sosiaalisiin suhteisiin ja terveydestä huolehtimiseen. Sosioekonominen asema toimii viitekehyksenä, josta käsin nuoret aikuiset tekevät koulutus- ja uravalintojaan. Lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneet nuoret aikuiset organisoituvat vertaisten kanssa ja pyrkivät omalla strategisella suunnittelulla saavuttamaan turvatun toimeentulon ja vakiinnuttamaan oman asemansa yhteiskunnassa.

Nuorten aikuisten puheessa toistuu termi ”laitosnuori”, jolla kuvataan stereotyyppisesti moniongelmaista lasta tai nuorta. Haastatellut tekevät kuitenkin systemaattisesti eroa itsensä ja tyypillisen ”laitosnuoren” välille. Sama stereotypian välttely tapahtuu köyhä-käsitteen kanssa. Kukaan haastatelluista ei halua nimittää itseään tai perhettään köyhäksi.

Toisena tutkimuskysymyksenä kysyin, miten sosioekonominen asema on huomioitu ohjaustilanteissa. Tähän kysymykseen sain oikeastaan vain yhden vastauksen: ei mitenkään. Koulutusvalinnoissa suurin osa haastatelluista oli ohjautunut toisen asteen opintoihin pelkästään arvosanojen ohjaamana niin, että he hakeutuivat opiskelemaan ”ainoalle alalle”, jolle yhdeksännen luokan päättötodistuksen arvosanat riittivät. Osalle haastatelluista peruskoulun jälkeinen koulutusvalinta on ollut yhäntekevä kuormittavan elämäntilanteen vuoksi. Kukaan haastatelluista nuorista ei tuonut esiin, että ohjauksessa olisi millään tavalla sivuttu mahdollisuutta korottaa arvosanoja heti peruskoulun jälkeen tai jatkaa opintoja myöhemmässä elämänvaiheessa. Nämä mahdollisuudet ovat kuitenkin avautuneet useammalle informantille myöhemmissä elämänvaiheissa. Haastatteluhetkellä neljä yhdeksästä haastatellusta kertoi suunnittelevansa hakeutumista korkeakouluun ja yksi kertoi opiskelevansa parhaillaan korkeakoulussa.

Tarkastellessaan elämäänsä taaksepäin nuoret aikuiset tunnistivat suuria elämönhallinvaikeuksia, jotka ajoittuivat lastensuojelulaitoksessa asumisen ja peruskoulun päättämisen kanssa samaan ajanjaksoon (vrt. Harkko ym. 2016). Osa haastatelluista nuorista aikuisista oli keskeyttänyt useampia koulutusaloja, osa puolestaan oli opiskellut useamman toisen asteen tutkinnon, koska ensimmäinen aloitettu toisen asteen opiskeluala ei tuntunut lainkaan omalta. Vaikka osa haastatelluista nuorista aikuisista oli työelämässä haastattelun tekohetkellä, kukaan heistä ei työskentele sillä alalla, jolta oli opiskelut ensimmäisen toisen asteen tutkintonsa.

Lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneet nuoret aikuiset nostavat esiin, että rahasta ja sosioekonomiseen asemaan liittyvistä asenteista ja ajatuksista tulisi puhua koulussa ja muissa ohjausympäristöissä luonnollisena asiana. He kokivat myös, että rahan käyttöä tulisi opetella ja erityisesti itsenäistymisvaiheessa taloudenpidon opettelulla on suuri merkitys itsenäisen elämän sujumisen ja onnistumisen kokemusten kannalta.

Lastensuojelun asiakkaana olevilla lapsilla elämäntilanteet ovat usein kuormittuneita ja elämässä on monenlaisia arkeen, vuorokausirytmiiin, ihmissuhteisiin ja psyykkiseen hyvinvointiin liittyviä haasteita. Lapsille ja nuorille on tarjolla erilaisia tukimuotoja, silti esimerkiksi palvelujärjestelmään liittyvässä tutkimuksessa (Harkko ym. 2016) selvisi, etteivät palvelut ole aina tarkoituksenmukaisia eikä yhteistyö nuorta auttavien tahojen kesken toimi. Sama haaste nousee esiin tämän tutkielman tuloksissa. Lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneet nuoret aikuiset eivät ole kokeneet kaikkea tarjottua ohjausta tarkoituksenmukaisena ja esimerkiksi köyhyyteen tai toimeentulovaikeuksiin liittyvät

asenteet ja nuorten sosioekonomiselle asemalle antamat merkitykset ovat jääneet ohjaustilanteissa käsittelemättä.

Haastateltujen nuorten aikuisten kokemuksissa sosioekonominen asema määrittelee toimijuudelle rajoja ja ehtoja. Sekä taloudellisten resurssien vuoksi että asenteellisella tasolla sosioekonomisen aseman nähdään määrittelevän koulutusmahdollisuuksia ja aiheuttavan näköalattomuutta omien mahdollisten tulevaisuuksien suhteen. Toisaalta parisuhteen tai oman ahkeran työn teon kautta saavutettu turvatumpi taloudellinen asema luo mahdollisuuksia kokeilla uudenlaisia toimijuuksia ja tehdä myös koulutukseen liittyviä valintoja suuremmalta areenalta.

8 Tutkimuksen arviointi ja jatkotutkimusaiheiden pohdinta

Tutkielman aihepiiri kumpuaa paitsi ohjauksen koulutuksesta myös omasta työhistoriastani sosiaalialalla ja lastensuojelulaitoksessa. Segregaation ja erilaisten eriarvoisuutta luovien käytäntöjen ja toimintamallien tunnistaminen ja nimeäminen ovat yhteisiä tehtäviä sekä sosiaali-, terveys- että kasvatusalalla tapahtuville ohjausprosesseille. Köyhyyden ja sosioekonomisen aseman huomioiminen ohjaustilanteissa vaatii sensitiivisyyttä ja kykyä tunnistaa ohjattavan puheessa ja toiminnassa asioita, jotka ovat käytännön toimintaa ja puhuttua pintaa syvemmillä.

Tutkielman metodologiset valinnat vaikuttavat jälkikäteen tarkasteltuna perustelluilta ja aiheeseen sopivilta. Teemahaastattelu mahdollisti nuorten aikuisten oman äänen esiin tuomisen tarkoituksenmukaisella tavalla. Haastatteluissa jäi tilaa haastateltavien omien ajatusten sanoittamiselle ja jokainen haastattelu painottui hieman eri tavoin sen mukaan, mitä haastateltava halusi tuoda esiin. Liian tiukka haastattelun aikainen struktuuri olisi voinut rajata puhetta niin, että joitain tutkielmassa tärkeiksi nousseita teemoja olisi jäänyt käsittelemättä. Dialoginen tematisointi on antanut tutkielman tekijälle tilaa ajatella ja viedä eteenpäin teoriasta ja aineistosta nousevia ajatuskulkuja. Tutkielman raportissa olen pyrkinyt läpinäkyvyyteen, jotta lukija voi paitsi arvioida tutkielman luotettavuutta myös seurata niitä ajatuskulkuja, joiden kautta analyysi on kulkenut kohti tuloksia.

Tutkielman selkärankana toimii Ruth Listerin (2004) köyhien toimijuutta käsittelevä teoria sekä Sanna Vehviläisen (2014) ohjausvuorovaikutuksen osa-alueet. Nämä teoriat ovat auttaneet jäsentämään paitsi tutkielman aineistoa, myös tutkielman tekijän omaa ajattelua. Teoriat ovat toimineet apuna ja peilipintana tutkimustyölle läpi tutkimusprosessin, tutkimuskysymysten muotoilusta tutkielman kokoavaan pohdintaan saakka. Aineistoa jaoteltaessa ja uudelleen jäsennelessä Listerin (2004)

köyhyyteen liittyvä toimijuuden teoria näyttäytyi tarkoituksenmukaisena ja auttoi löytämään nuorten aikuisten toimijuuden muotoja. Sosioekonomisen aseman tarkastelu köyhyyden ja vähävaraisuuden näkökulmasta auttoi vastaamaan tutkimuskysymyksiin ja jäsentämään haastatteluilla kerättyä aineistoa. Nuorten aikuisten ohjaukokemusten jäsentämisessä Vehviläisen (2014) ohjaustyön osa-alueet ja ohjauksen toimijuutta tukeva rooli näyttäytyivät merkittävinä.

Tutkielmassa tulee esiin, että useilla haastatelluilla nuorilla aikuisilla on elämässään joku lastensuojeluasiakkuuden aikainen sosiaaliohjaaja, omaohjaaja tai terapeutti, johon he pitävät aikuistuttuaankin yhteyttä. Tutkielman kirjoittajalle herääkin tästä monta kysymystä virallisten ohjausinstituutioiden merkityksestä ja ammatillisuuden rajojen yli menevästä välittämisestä. Yhtäältä herää kysymys miksi ohjausalan ammattilaiset haluavat pitää yhteyttä ”entisiin asiakkaisiinsa” ja toisaalta herää huoli siitä, että yhteiskunnallisten instituutioiden sisään rakennetut ohjaukikäytänteet eivät ole riittäviä tai tarkoituksenmukaisia. Erityisesti lastensuojelulaitoksessa asuneilla nuorilla kuvautuu tutkielman mukaan olevan elämässään paljon viranomaisia ja vähän läheisverkostoja. Onko yhteydenpito ”entisiin asiakkaisiin” mahdollisesti pyrkimys korvata puuttuvien läheisverkostojen olemassaoloa?

Haastatteluaineiston analyysistä herää kysymys, miksei sosioekonomista asemaa oteta puheeksi ohjaustilanteissa. Osa haastateltavista tuo esiin, ettei mielellään puhuisi raha-asioistaan kenenkään kanssa, koska ne koetaan niin yksityisiksi. Toiset puolestaan kertovat puhuvansa rahasta ja varsinkin rahan puutteesta ”kaikkien kanssa”. Sosioekonominen asema laajempänä käsitteenä sisältää paljon myös yhteiskunnallista luokka-ajattelua, lokeroimista ja vertailua. Herääkin kysymys kokevatko ammatillista ohjaustyötä tekevät sosioekonomisen aseman niin yksityiseksi ja sensitiiviseksi aiheeksi, ettei siitä haluta puhua vai onko kyse pelkästään ajatteleamattomuudesta tai osaamisen puutteesta.

Tutkielma käsittelee mahdollisuuksien ja rajoitteiden ristipaineessa rakentuvaa nuorten aikuisten toimijuutta. Sosioekonominen asema määrittää sitä mahdollisuuksien kenttää, jolla lapset ja nuoret tekevät elämänsä valintojaan. Nuoret tekevät valintoja itselleen mahdollisiksi kokemistaan vaihtoehtoista (Schoon & Lyons-Amos 2016, 51). Tutkielmaa tehdessä ajatus jakautuneista mahdollisuuksista peruskoulun jälkeisissä koulutusvalinnoissa muodostui niin tärkeäksi ja huomionarvoiseksi, että siitä muodostui tutkielman otsikko. Ohjauksen tehtävänä on paitsi tunnistaa ja nimetä tällaista segregatiota, myös toimia aktiivisesti yksilöiden kaventuneen ajattelun laajentajana ja laajemmassa kontekstissa pyrkiä muuttamaan yhteiskunnallisissa rakenteissa ja instituutioissa syntyvää segregatiota.

Tutkielman haastatteluaineistosta käy ilmi ajattelua, jonka mukaan ”köyhät” jatkavat peruskoulun jälkeen ammatilliseen koulutukseen ja ”rikkaat” lukioon. Tällainen polarisoitu ajattelu heijastelee yhteiskunnan ja median asenneilmapiiriä. Poliittinen puhe ja yhteiskunnalliset toimet maksuttoman toisen asteen puolesta ovat kirjoittaneet aiheella revitteleviä lehtiartikkeleja. Lukiokoulutuksella on oppimateriaalien vuoksi maine kalliina koulutuksena ja mielikuva istuu tiukassa. On hämmentävää, että maksuton suomalainen koulujärjestelmä koetaan liian kalliina.

Tutkielman aineistoa kerätessä hämmästyin siitä, kuinka helppoa haastateltavien löytäminen ja haastatteluiden sopiminen oli. Voitaneen todeta, että lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneilla nuorilla aikuisilla oli tarve puhua elämästään ja kokemuksistaan ja tutkielman kautta heillä oli mahdollisuus saada oma äänensä kuuluviin. Tutkielmaan osallistuneet nuoret aikuiset ovat asuneet lastensuojelulaitoksessa Itä-Suomessa. Jatkotutkimusaiheena voisi tutkia samoja teemoja muualla Suomessa sijoitettuna olleiden nuorten parissa. Mielenkiintoista olisi myös selvittää, eroavatko lastensuojelulaitoksessa asuneiden sosioekonomiselle asemalle antamat merkitykset lapsena sijaisperheisiin tai perhekoteihin sijoitettujen nuorten aikuisten kokemuksista.

Yhteiskunnallinen syrjäytymiskeskustelu nojautuu usein tilastoihin ja poliittisiin mielipiteisiin. Haastattelututkimuksella on mahdollista saada syrjäytyneeksi tai syrjäytymisvaarassa olevaksi kategori-soitujen ääni kuuluviin. Köyhyyden tiedetään aiheuttavan lapsille ja nuorille toiseuden kokemuksia, ohjaustilanteiden kannalta oleelliseksi muodostuukin kysymys siitä, miten näitä kokemuksia voidaan ohjauksessa ottaa esiin ja käsittelyyn.

Lähdeluettelo

Aaltonen, S. 2012 Elämän umpisolmuja avaamassa. Toimijuus ja institutionaaliset rajat nuorten siirtymissä. Teoksessa Pekkarinen, E. & Vehkalahti, K. & Myllyniemi, K. & Myllyniemi, S. (toim.) Lapset ja nuoret instituutioiden kehyksissä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Eamon, M. & Kopels, S. (2004). 'For Reasons of Poverty': Court Challenges to Child Welfare Practices and Mandated Programs. *Children and Youth Services Review*, 26(9), pp. 821-836.

Eronen, T. 2012. Lastenkoti osana elämäntarinaa. Narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy -Juvenes Print.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Hakovirta, M. & Rantalaiho, M. 2012. Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa. Sosiaali- ja terveys- turvan tutkimuksia 124. Helsinki: Kela.

Harkko, J., Lehikoinen, T., Lehto, S., & Ala-Kauhaluoma, M. (2016). Onko osa nuorista vaarassa syrjäytyä pysyvästi? Nuorten syrjäytymisriskit ja aikuisuuteen siirtymistä tukeva palvelujärjestelmä. Helsinki: Kela

Helsingin Sanomat 2018. Rahapula ajaa monet nuoret koulutuksen ulkopuolelle- taloudellinen eriarvoisuus seuraa myös vapaa-ajalla. Lehtiartikkeli. Luettu 20.3. 2018 osoitteesta: <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000005610544.html?cs=email>

Jokinen, A. & Huttunen, L. & Kulmala, A. (toim.) 2004. Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus.

Juhila, K. 2004. Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa: Jokinen, A. & Huttunen, L. & Kulmala, A. (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus.

Juvonen, T. (2015). Sosiaalisesti kontrolloitu, hauraasti autonominen: nuorten toimijuuden rakentuminen etsivässä työssä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Kaukko, M. & Parkkila, H. 2014. Nykyajan totaaliset laitokset tyttöjen suojelijoina. Teoksessa: Gissler, M. & Kekkonen, M. & Känkänen, P. & Muranen, P. & Wrede-Jäntti, M. (toim.) Nuoruus toisin sanoen. Nuorten elinot vuosikirja 2014. Tampere: Juvenes Print.

Kestilä, S. 2016. Nuoreksi aikuiseksi epävakaassa kasvuympäristössä. Nuorten kokemuksia arjessa selviytymisestä ja kasvuoloista lastensuojelulapsena. Oulu: Oulun Yliopisto E 165.

Koski, L. 2011. Teksteistä teemoiksi -dialoginen tematisointi. Teoksessa: Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Hansaprint: Johtamistaidon opisto.

Kvale, S. 2007. Doing Interviews. London: SAGE.

Lastensuojelulaki 2007/417. Annettu Helsingissä 13.4.2007.

Lastensuojelulaki 2010/88. Voimaantulo 1.3.2010.

Lastensuojelulaki 2011/316. Voimaantulo 1.1.2012.

Lastensuojelulaki 2014/1302. Voimaantulo 1.4.2015.

Lehtonen, M. 1996. Merkitysten maailma. Tampere: Vastapaino.

Lemetyinen, L. 2014. Katsaus perheen köyhydestä aiheutuviin lasten toiseuden kokemuksiin. Teoksessa: Gissler, M. & Kekkonen, M. & Känkänen, P. & Muranen, P. & Wrede-Jäntti, M. (toim.) Nuoruus toisin sanoen. Nuorten elinolot vuosikirja 2014. Tampere: Juvenes Print.

Lister, R. 2004. Poverty. Cambridge: Polity.

Marton, F. & Pong, W.Y. 2005. On the unit of description in phenomenography. Higher Education Research & Development. Vol. 24(4) 335-348.

McLeod, J. 2001. Qualitative Research in Counselling and Psychotherapy. London: SAGE.

Pekkarinen, E. 2015 Näkymättömiksi suojellut lapset. Teoksessa; Häkkinen, A. & Salasuo, M. (toim.) Salattu, hävetty, vaiettu: Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä. Tampere: Vastapaino.

Pekkarinen, E. & Myllyniemi S. (toim.) 2018. Opinpolut ja pientareet. Nuorisobarometri 2011. Nuorisotutkimusseura. Valtion nuorisoneuvoston julkaisuja 58: Painotalo Varteva Oy.

Peltola, M. 2017. Ääniä ja äänettömyyttä palvelukentillä: Katsaus lasten ja nuorten palvelukokemuksia koskevaan tietoon. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Ruusuvuori, J. & Nikander, P. & Hyvärinen, M. 2010. Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa: Ruusuvuori, J. & Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino.

Salo, U-M. 2015. Simsalabim, sisällönanalyysi ja koodaamisen haasteet. Teoksessa: Aaltonen, S. & Högbacka, R. (toim.) Umpikujasta oivallukseen -Refleksiivisyys empiirisessä tutkimuksessa. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy-Juvenes Print.

Schietecat, T. & Roets, G. and Vandenbroeck, M. 2017 “What Families in Poverty Consider Supportive: Welfare Strategies of Parents with Young Children in Relation to (child and family) Social Work.” *Child & Family Social Work* 22.2: 689–699.

Schoon, I. & Lyons-Amos, M. 2017. A socio-ecological model of agency: The role of structure and agency in shaping education and employment transitions in England. *Longitudinal And Life Course Studies*, 8(1), pp. 35-56.

Setstop. 2019. Sukupuolen ja muut erot huomioivan tasa-arvosuunnittelun ja -työn sisältöjen kehittäminen Suomen opettajan- ja opinto-ohjaajan koulutuksiin. Luettu 11.11.2019 osoitteessa: <https://setstop.wordpress.com/>

Sosiaali- ja terveysministeriö 2015. NEET-ryhmään kuuluvien nuorten ohjaus- ja työllisyyspalvelujen rahoittamismallien kokeiluhanketta valmisteleva työryhmä. Luettu 8.5.2018 osoitteesta: <http://stm.fi/hanke?tunnus=OKM015:00/2015>

Souto, A-M. 2019. Kasvatuksessa väistelevää ohjausta – Opinto-ohjauksen yksin jättävät käytänteet maahanmuuttajanuorten parissa.

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. 2018 a. Huono-osaisuuden ylisukupolvisuus. Luettu 8.5.2018 osoitteessa https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/nuorten-syrjaytyminen/huono-osaisuuden-ylisukupolvisuus

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. 2018 b. Nuorten Syrjäytymisen ehkäisy. Luettu 8.5.2018 osoitteesta https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/nuorten-syrjaytyminen/nuorten-syrjaytyminen-ehkaisy

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. 2019. Lastensuojelu 2018. Tilastoraportti 23/2019. Luettu 4.1.2020 osoitteessa: <http://www.julkari.fi/handle/10024/138211>

Tikkanen, J. 2020. Constructing life courses in times of uncertainty: individualisation and social structures in the context of Finnish education. Turku: Turun yliopisto.

Toiviainen, S. 2019. Suhteisia elämänpolkuja -yksilöiden elämänhallintaa. Koulutuksen ja työn marginaalissa olevien nuorten toimijuus ja ohjaus. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vanhalakka-Ruoho, M. 2015. Toimijuus ja suunnanotto elämässä. Teoksessa: Kauppila, P. & Silvonnen, J. & Vanhalakka-Ruoho, M. (toim.) Toimijuus, ohjaus ja elämänkulku. Joensuu: Itä-Suomen Yliopisto.

Vehviläinen, S. 2014. Ohjaustyön opas: yhteistyössä kohti toimijuutta. Helsinki: Gaudeamus.

Yhdistyneet Kansakunnat, YK. 1989. Lasten oikeuksien sopimus.

YLE. 2019. Tilasto: Syrjäytyneiden nuorten määrä on laskenut, syrjäytyneitä silti yhä 60 000 – ministeri pitää tärkeänä "yhden luukun" palveluita. Lehtiartikkeli. Luettu 8.2.2020 Osoitteessa: <https://yle.fi/uutiset/3-10652582>

LIITE 1 -Haastattelurunko

1) TAUSTATIEDOT

Kerro itsestäsi ja elämästäsi

- Haluatko kertoa perheestäsi ja lapsuudestasi?
- Hain tutkimukseen lastensuojelun asiakkuudessa olleita nuoria, onko sinulla tällainen tausta? Mitä haluat kertoa siitä?
- Miten lastensuojelulaitoksessa asuminen on vaikuttanut siihen, miten elämäsi on kulkenut?
- Mitä elämääsi kuuluu nyt?

2) VALINTA- JA SIIRTYMÄTILANTEISSA SAATU TUKI

Minkä asioiden ajattelet vaikuttaneen siihen, mitä olet opiskellut/tehnyt työksesi peruskoulun jälkeen?

- Kenen kanssa olet suunnitellut tulevaisuuttasi?
- Keneltä olet saanut kannustusta/apua/tukea?
(millaiset ohjaustilanteet ovat olleet merkityksellisiä: perhe/kaverit, koulu, lastensuojelulaitos, sos.työntekijä, asumispalvelun ohjaaja, hoitokontakti, ohjaamo...)
- Oliko/onko sinulla jotain esteitä hakeutua koulutukseen tai työhön, johon itse haluat/halusit?

3) MITEN JA KENEN KANSSA NUORET PUHUU RAHASTA

Miten raha-asiat mielestäsi vaikuttavat ihmisen elämään ja valintoihin?

- Millaisiin asioihin raha on vaikuttanut perheessäsi ja kaveripiirissäsi? Entä omassa elämässäsi?
- Miten käytössä oleva raha on vaikuttanut elämässä tekemiisi valintoihin?
- Miten raha-asiat ovat vaikuttaneet opiskeluusi/ työn tekemiseesi?
- Miten lastensuojelulaitoksessa asuminen on vaikuttanut raha-asioihisi?
- Kenen kanssa puhut raha-asioista?
(ohjaajien rooli, haastattelija ottaa esiin, jos ei haastateltava ota)
  - Miten raha-asioista on puhuttu ohjaajien kanssa käymissäsi keskusteluissa?
  - Miten sinä koet, että ohjaajat ottavat raha-asioita puheeksi?
  - Uskaltavatko ohjaajat ottaa rahaa puheeksi? Onko joku rahaan liittyvä vaikea asia, josta sinun mielestä pitäisi puhua enemmän?
  - Millaisissa tilanteissa rahasta pitäisi puhua?

4) KÖYHYYTEEN LIITTYVÄT AJATUKSET JA KOKEMUKSET

Miten ajattelet, että köyhyys vaikuttaa elämään?

- Miten olet nähnyt tai kokenut köyhyyden vaikutuksen omassa kaveripiirissäsi?
- Miten köyhyys on vaikuttanut omaan tai perheesi elämään?

5) KENEN TUKEEN NUORI LUOTTA TÄLLÄ HETKELLÄ

Jos sinulle nykyisin tulee mieleen, että haluat keskustella elämän valinnoista tai vaikeuksista, keneen/mihin otat yhteyttä jutellaksesi?

- Millaista tukea häneltä/sieltä saat?

6) HAASTATTELUN PÄÄTTÄMINEN

Mitä muuta haluaisit kertoa?

- Onko sinulla lisättävää tai kysyttävää tähän haastatteluun/tutkimukseen liittyen?